

AKTINES

ΕΠΙΣΤΗΜΗ-ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ-ΓΡΑΜΜΑΤΑ-ΤΕΧΝΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

● «ΔΕΝ ΠΡΟΔΩΣΕ ΠΟΤΕ ΤΗΝ ΑΛΗΘΕΙΑ (Γ.Β.Μ.).....	281
● BYZANTION ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΤΡΑΓΙΚΟΙ (Καθηγ. Παναγιώτου Γ. Νικολοπούλου).....	284
● Η 3η ΗΛΙΚΙΑ, ΛΟΓΩ ΤΗΣ ΚΡΙΣΕΩΣ, ΣΤΟ «ΛΟΓΙΣΤΗΡΙΟ» ΤΗΣ ΖΩΗΣ (Καθηγ. 'Αθανασίου 'Αβραμίδη).....	295
● ΟΙ ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ 1912-1913 (Βασιλ. Σταθάκη).....	300
● IM MEMORIAM (Ι. 'Α. Νικολαΐδη).....	306
● ΓΥΡΩ ΑΠ' ΤΑ ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΑ (ποίηση Γ. Δ. Καχριμάνη).....	308
● ΣΧΟΛΙΑ.....	309
● ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ.....	311

ΕΤΟΣ 75ov

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2012

ΑΡΙΘ. 735

ΕΥΡΩ 1,50

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ»

Ἀπό τίς ἐκδόσεις «Ἡ Δαμασκός»

ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ:

π. ΗΛΙΑ ΜΑΣΤΡΟΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ

ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΡΟΦΕΣ

Ἐξι βιογραφίες συγχρόνων κορυφαίων διανοουμένων

*** * ***

π. ΗΛΙΑ ΜΑΣΤΡΟΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ

ΤΡΕΙΣ ΜΟΡΦΕΣ ΙΕΡΕΣ:

Η ΕΠΙΒΙΩΣΗ ΕΝΟΣ ΑΓΙΟΥ

Νικόλαος Μύρων τῆς Λυκίας

*** * ***

ΑΦΥΠΝΙΣΤΗΣ ΣΤΟΝ ΜΩΡΙΑ

Ἰγνάτιος Λαμπρόπουλος

*** * ***

Ο ΧΡΙΣΤΟΚΕΝΤΡΙΚΟΣ ΠΟΙΗΤΗΣ

Ἀλέξανδρος Γκιάλας (Γ. Βερίτης)

Ἐκδόσεις «Ἡ Δαμασκός»

Καρύτση 14 - 105 61 ΑΘΗΝΑ - Τηλ. 210.32.21.283

AKTINES

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

Ἔτος 75ον

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2012

Ἀριθ. 735

«ΔΕΝ ΠΡΟΔΩΣΕ ΠΟΤΕ ΤΗΝ ΑΛΗΘΕΙΑ»

Δέν λείπουν καί ἀπό τήν ἐποχή μας οἱ μεγάλες μορφές. Οἱ ἀκέραιοι, οἱ τίμιοι, οἱ ἀσυνθηκολόγητοι, οἱ ἀδέκαστοι. Αὐτοί πού «δέν βλέπουν εἰς πρόσωπον ἀνθρώπου». Αὐτοί πού κρίνουν μέ γνώμονα ὄχι τήν κοσμική δύναμη, τόν πλοῦτο, τά ἀξιώματα. Οὔτε ὑποκύπτουν σέ φωνασκίες καί ἀπειλές. Κριτήριό τους ἡ ἀλήθεια, ἡ δικαιοσύνη, ἡ φωτισμένη συνείδησή τους, ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ. Προτιμοῦν νά θυσιάσθουν παρὰ νά θυσιάσουν τήν ἀλήθεια. Ἀγωνίζονται καί ὑπερασπίζονται τήν ἀλήθεια μέχρι θανάτου.

Τίς μορφές αὐτές τίς συναντᾶμε σέ ὅλα τά ἐπαγγέλματα, σέ ὅλα τά κοινωνικά στρώματα, σέ ὅλες τίς πνευματικές ἐπάλξεις. Γιά ἓνα τέτοιο ἀκέραιο ἄνθρωπο καί ἀσυνθηκολόγητο ἀγωνιστή εἶπαν στήν ἐκδημία του: «Δέν πρόδωσε ποτέ τήν ἀλήθεια».

Μεγάλος λόγος καί καθόλου εὐκολος. Χρειάζεται πολὺς ἥρωισμός γιά νά τόν πραγματοποιήσης. Νά

μὴν προδώσης ποτέ τήν ἀλήθεια. Νά μὴ συμβιβασθῇς μέ τήν ἀπάτη. Νά μὴν ἔλθῃς σέ διαπραγματεύσεις μέ τό ψέμα, τήν ὑποκρισία, τίς σκοπιμότητες. Νά μὴν ἐνδώσης σέ ἀπειλές ἢ σέ ἐλκυστικές προσφορές. Νά διατηρήσῃς τήν ψυχὴ σου καθαρή, τήν συνείδησή σου ἀνέπαφη, κρυστάλλινη. Νά μὴν ὑποκύψῃς ποτέ στόν δελεαστικό πειρασμό τῆς εὐκολίας, τοῦ βολέματος, πού προσφέρει τό ψέμα.

«Δέν πρόδωσε ποτέ τήν ἀλήθεια» σημαίνει νά ἀκούῃ κανεὶς μέσα του καί γύρω του παραπλανητικὴ τήν γοητευτικὴ φωνή, πού τοῦ ψιθυρίζει μέ μαεστρία: Ἕνα ψεματάκι — ἄλλωστε ἐκτός ἀπὸ ἀθῶο εἶναι καί τόσο ἐξυπνο — τακτοποιεῖ χίλια-δυνό ζητήματα. Βγάζει ἀπὸ ἓνα σωρὸ ἀδιέξοδα.

Καὶ ὅμως νά μὴν τήν ἀκούῃ τήν φωνή αὐτή. Νά τήν ἀπορρίπτῃ. Νά μὴ τήν συζητᾷ κἂν. Νά τήν ἀποστρέφεται. Νά μὴ βρίσκῃ καμμιὰ ἀνταπόκριση στήν ψυχὴ του. Νά αἰ-

σθάνεται πώς κάτι τέτοιο τόν μειώνει, τόν υποτιμᾷ, τόν υποβιβάζει. Τόν υποβιβάζει ὄχι τόσο στους ἄλλους —οἱ ἄλλοι ἐδῶ δέν τόν ἐνδιαφέρουν— ὅσο στόν ἑαυτό του.

Εὐκολη ὑπόθεση; Καθόλου. Χρειάζεται ψυχὴ ἀδαμάντινη, γιὰ νά μὴν υποκύψῃ σ' ἓνα τέτοιο πειρασμό. Ἐδῶ ἰσχύει τὸ «οὐ παντός». Δέν εἶναι γιὰ ὅλους ἓνα τέτοιο ἀγώνισμα. Εἶναι μονάχα γιὰ τοὺς γενναίους. Γιὰ ἐκείνους πού πιστεύουν πώς τὸ ψέμα δέν βγαίνει ἀπὸ τὰ χεῖλη. Πηγάζει ἀπὸ τὴν καρδιά. Δέν ἔξαπατᾷ τοὺς ἄλλους. Ψευτίζει ἐκεῖνον πού τὸ προφέρει. Κιβδηλοποιεῖ τόν χαρακτήρα. Καί δέν ὑπάρχει χειρότερο πρᾶγμα ἀπὸ τὸν κίβδηλο, τόν ψευτισμένο ἄνθρωπο. Τόν ἄνθρωπο πού ζῇ μέ τὴν ἀπάτη καί γιὰ τὴν ἀπάτη.

«Δέν πρόδωσε ποτέ τὴν ἀλήθεια». Ποιὸς δέν θά σταθῇ μέ θαυμασμό καί σεβασμό μπροστά σ' ἓναν τέτοιο τιτάνα τοῦ πνεύματος, ἀγωνιστὴ τῆς ἀρετῆς, ἥρωα τοῦ καθήκοντος, ἀλύγιστο, ἀνυποχώρητο, ἀποφασισμένο νά παλέψῃ μέχρι θανάτου στὴν ἱερὴ ἔπαλξη τῆς ἀλήθειας. Νά τόν ἀπειλοῦν. Νά τόν διαβάλλουν. Νά τόν διασύρουν. Νά τόν συκοφαντοῦν. Νά διαστρέφουν τίς πιὸ ἀγνές προθέσεις του καί τίς πιὸ ἀνιδιοτελεῖς ἐνέργειές του, γιὰ νά τόν κάμψουν. Καί αὐτὸς νά μὴ παραδίνει οὔτε σπιθαμὴ ἀπὸ τὸ ἱερὸ ἔδαφος τοῦ καθήκοντος πού τάχθηκε νά φρουρῇ. Ἀκριβῶς γιατί θεωρεῖ τόν ἑαυτό του ἰσόβια στρατευμένο, νά φρουρῇ τίς Θερμοπύλες τῆς ἀλήθειας καί νά προτιμᾷ σέ κάθε

στιγμὴ τὸν θάνατο ἀπὸ τὸ ψέμα καί τὸν ἠθικὸ ἐξευτελισμό.

Οἱ λέξεις ἐδῶ εἶναι ἰδιαίτερα ἐκφραστικές. «**Δέν πρόδωσε**». Λέξη πού προκαλεῖ τὴν πιὸ μεγάλη ἀποστροφή σ' ἓναν ἔντιμο καί ἀκέραιο ἄνθρωπο. Ὅταν πρόκειται γιὰ τὴν ἀλήθεια δέν ὑπάρχουν ἡμίμετρα, βολέματα καί συμβιβασμοί. Δέν ὑπάρχουν ἀνώδυνα ψεματάκια ἢ ἀδιάφορα ψέματα. Ὑπάρχει προδοσία τῆς ἀλήθειας. Καί αὐτὸ σημαίνει, ὅτι ἡ ἀλήθεια ἢ ὑπηρετεῖται μέ πάθος καί διατηρεῖται καθαρή ἢ ἐγκαταλείπεται καί προδίδεται. Μεσαῖες λύσεις δέν ὑπάρχουν. Ἀλύσεις ὑπάρχουν γιὰ τοὺς δειλοὺς καί ριψάσπιδες τῆς ἀλήθειας, πού τοὺς ἀλυσοδέουν στὴν ὑποκρισία.

Καί ἡ δευτέρη λέξη τὸ ἴδιο σημαντική: «**Ποτέ**». Δέν πρόδωσε ποτέ τὴν ἀλήθεια. Οὔτε χθές οὔτε σήμερα. Τὸ ἴδιο ἀποφασισμένος καί γιὰ τὸ αὔριο. Ὁ ἀκέραιος ἄνθρωπος δέν διαλέγει τίς περιπτώσεις, πού θά πῇ τὴν ἀλήθεια ἢ τὸ ψέμα. Ἀποστρέφεται πάντα τὸ ψέμα, γιατί δέν τὸ θεωρεῖ σάν μιὰ ἀπλὴ ἀδυναμία. Τὸ θεωρεῖ νοθεΐα τοῦ ἰδίου τοῦ ἀνθρώπου, πού τὸ χρησιμοποιεῖ.

«Ποτέ». Τὴν ἀλήθεια τὴν λέει ἀταλάντευτα καί ἀποφασιστικά πρὸς πᾶσαν κατεύθυνση, ὅσο πικρὴ ἢ σκληρὴ καί ἂν εἶναι. Γνωρίζει πώς θά δυσανεχθῇ μερικoύς. Θά προκαλέσῃ ἀντιδράσεις. Θά δημιουργήσῃ ἀντιπάλους καί ἐχθρούς, πού θά τοῦ κηρύξουν πόλεμο. Θά μπῇ σέ μιὰ περιπέτεια πού θά τοῦ κοστίσῃ

ἴσως τή θέση του, τήν προαγωγή του, τήν ἀξιοπρέπειά του.

Δέν τόν ἀπασχολεῖ. Ἔχει ἤδη ψηφίσει τήν δαπάνη. Εἶναι ἀποφασισμένος γιά ὅλα. Γι' αὐτόν ἰσχύει τό «φίλος μέν Πλάτων, φιλάτῃ δέ ἀλήθεια». Παραπάνω ἀπό τοὺς φίλους καί τοὺς πιό ἀγαπητοὺς, ἡ ἀλήθεια. Ἄλλωστε τήν ἀλήθεια τήν θεωρεῖ ὡς τήν καλύτερη ἀπόδειξη γνήσιας καί εἰλικρινοῦς φιλίας. Ἀπορρίπτει τήν φτηνὴ σκοπιμότητα, γιατί τήν βλέπει ὡς ἄρνηση τῆς ἀληθινῆς φιλίας. «Ὡστε ἐχθρός ὑμῶν γέγονα ἀληθεύων ὑμῖν» (Γαλ. δ' 16) ἐπαλαναλαμβάνει μέ τόν ἀπόστολο Παῦλο.

«Δέν πρόδωσε ποτέ τήν ἀλήθεια». Μιά φράση γεμάτη δύναμη, πού δέν εἶναι παρὰ ὁ ἀντίλαλος τῆς φωνῆς τοῦ Θεοῦ. Πλήρης ἡ ἀποστροφή Του

στοὺς ἀνθρώπους πού προδίδουν τήν ἀλήθεια γιά τό ψέμα (Ρωμ. α' 25), πού «**τήν ἀγάπην τῆς ἀληθείας οὐκ ἐδέξαντο**» (Β' Θεσ. β' 10). Καί πάλι ὁ ἀπόστολος Παῦλος, ὁ μέγας αὐτός λάτρης καί ἀγωνιστῆς τῆς ἀληθείας διεκήρυττε: «**Οὐδὲν ἀνέμεθα τι κατὰ τῆς ἀληθείας, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς ἀληθείας**» (Β' Κορινθ. ιγ' 8). Αὐτό εἶναι τό φρόνημα καί ὁ ἀγώνας κάθε πιστοῦ Χριστιανοῦ. Πόθος καί πάθος μας ἡ ἀλήθεια. Δέν μπορούμε νά κάνουμε τίποτα ἐναντίον τῆς ἀληθείας, ἀλλά τά πάντα γιά τήν ἀλήθεια. Σύνθημά μας εἶναι «**ἕως τοῦ θανάτου ἀγωνισαί περὶ τῆς ἀληθείας**» (Σοφ. Σειράχ δ' 28), γιατί ἡ ἀλήθεια εἶναι ἡ ζωὴ μας καί ἡ ζωὴ μας ἡ ἀλήθεια.

Γ.Β.Μ.

BYZANTION ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΤΡΑΓΙΚΟΙ

Ἡ σκηνική παράστασις ενός θεατρικοῦ ἔργου, ἐφ' ὅσον ἀποτυπωθῇ εἰκονοληπτικῶς καὶ ἠχοληπτικῶς, ἐξακολουθεῖ κατὰ κάποιον τρόπον νά ἀποδίδῃ τὴν παράστασιν. Ὅμως αὐτὴ ἡ δυνατότης ὑπάρχει μόνον ἀπὸ τῆς πρώτης δεκαετίας τοῦ Κ' αἰ. Γιά τῆς προγενέστερες ἐποχῆς καὶ τῆς ἀρχαιότητος καὶ τοῦ Βυζαντίου καὶ τῆς μετὰ τὴν Ἀναγέννησιν, ἀλλὰ καὶ τῆς πλέον πρόσφατες, ἀρκοῦμεθα μόνον στοῦ γραπτὸν κείμενον τοῦ θεατρικοῦ ἔργου. Τό πολὺ νά ἔχωμε κάποια ζωγραφικὴν ἀπεικόνισιν μερικῶν σκηνῶν ἢ κάποιες μικρογραφίες σὲ χειρόγραφα πού παραδίδουν τὸ θεατρικόν αὐτό ἔργον ἢ χαλκογραφίες καὶ εἰκόνες σὲ ἔντυπες ἐκδόσεις του.

Ἔτσι ἀπὸ τὴν πλουσιωτάτην παραγωγὴν θεατρικῶν ἔργων τῆς ἀρχαιότητος παραμένομεν μέ τὴν παρουσίαν τῆς γραπτῆς μόνον παραδόσεως, τοὺς παπύρους, τὰ χειρόγραφα καὶ κατόπιν τῆς ἔντυπης ἐκδόσεως.

Καὶ ἐνῶ αὐτὴ ἡ κατάστασις ἀποτελεῖ θεωρητικῶς πενίαν, στήν οὐσίᾳ περιέχει μεγάλες δυνατότητες πού δέν εἶναι δυνατόν νά παράσῃ ἡ εἰκονοληπτικὴ καὶ ἠχοληπτικὴ ἀποτύπωσις. Τὰ χειρόγραφα παρέχουν τῆς δυνατότητες ἀποτύπωσης διαφορετικῶν γραφῶν, διαφορετι-

κῶν παραδόσεων ενός θεατρικοῦ ἔργου, ἐνῶ στήν εἰκονοληπτικὴ καὶ ἠχοληπτικὴ ἀποτύπωσι μᾶς παρέχεται μόνον τὸ κείμενον πού ἐπέλεξεν ὁ σκηνοθέτης.

Κατ' ἀκολουθίαν ἡ χειρόγραφος παράδοσις ἀποτελεῖ μὲν τὴν πηγὴν παραδόσεως ενός θεατρικοῦ ἔργου τῆς ἀρχαιότητος, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ τὴν καταξίωσίν του. Διότι ἔργον τὸ ὁποῖον δέν ἐνδιέφερεν, δέν ἀντεγράφετο.

Εἶναι γεγονὸς ὅτι τὰ θεατρικὰ ἔργα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων τραγικῶν καὶ κωμικῶν δέν παριστάνοντο στοῦ Βυζαντίου. Ὅμως αὐτό τὸ γεγονὸς δέν εἶναι πρωτογενές γιὰ τὸ Βυζάντιον. Ἦδη ἀπὸ τὴν Ρωμαϊκὴν Αυτοκρατορικὴν ἐποχὴν τὰ ἔργα τῶν ἀρχαίων τραγικῶν δέν παριστάνοντο πλέον, διότι οἱ προτιμήσεις τοῦ κοινοῦ ἐστρέφοντο πρὸς ἐλαφρότερα θεάματα εἴτε τῆς Νέας Κωμωδίας εἴτε ἀκόμη πρὸς τοὺς μίμους, τοὺς πομπώδεις θριάμβους, τὰ ἐξωτικά ζῶα. Στὸ Βυζάντιον ἐκληρονομήθη αὐτὴ ἡ κατάστασις. Τὰ ἔργα τῶν τραγικῶν καὶ τοῦ Ἀριστοφάνους πλέον ἐμελετῶντο, ἐδιαβάζοντο, εἴχαν καταντήσῃ «ἀναγνωστικά δράματα».

Ὅμως τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τοὺς τραγικοὺς ἦταν μεγάλον. Οἱ τρεῖς τραγικοὶ Αἰσχύλος, Σοφοκλῆς, Εὐ-

ριπίδης και ὁ κωμικός Ἀριστοφάνης ἐδιδάσκοντο στά σχολεῖα τῆς βαθμίδος τῆς ἐγκυκλίου ἐκπαιδεύσεως, ἀνῆκαν στό πρόγραμμά της, καθ' ὅλην τῶν διάρκειαν τῆς Βυζαντινῆς περιόδου, ἀλλά και κατόπιν. Ἀκόμη οἱ τραγικοὶ και ὁ Ἀριστοφάνης ἐνδιέφεραν και τοὺς Χριστιανούς ἀπολογητές, διότι στοὺς στίχους τῶν ἔργων των ἀπεκαλύπτοντο στοιχεῖα προφητικά γιά τόν Ἰησοῦν Χριστόν. Ὅπως π.χ. σημειώνει ὁ Εὐσέβιος Καισαρείας γιά τόν Σοφοκλή *ἓνα Θεόν γινώσκει, τά δ' εἶδωλα καταφρονεῖ*.

Κατά τά τελευταῖα χρόνια χάρις στίς ἐπισταμένες μελέτες φιλολόγων μέ παλαιογραφικήν κατάρτισιν και εἰδίκευσιν στήν κριτικήν τῶν κειμένων ἔχομεν μίαν πολύ καλήν παρουσίαν τῆς ἱστορίας τῆς παραδόσεως τῶν κειμένων τοῦ Αἰσχύλου, τοῦ Σοφοκλέους, τοῦ Εὐριπίδου, τοῦ Ἀριστοφάνους. Στόν Andre War-telle ὀφείλομεν τήν μελέτην τοῦ Αἰσχύλου, ὁ Alexander Turyn μᾶς ἔδωκε τίς ἐξαντλητικές μελέτες γιά τόν Εὐριπίδην, τόν Σοφοκλή, ἀλλά και τόν Αἰσχύλον, στήν Pierre Boudreaux ὀφείλομε τήν μελέτη γιά τόν Ἀριστοφάνη.

Ἕνας ἀριθμός παπύρων ἀπό τόν Γ' π.Χ. αἰ. μέχρι τοῦ Β' μ.Χ. αἰ., πού προέρχονται ἀπό τήν Ὁξύρυχον, ἀλλά και τήν βιβλιοθήκην τοῦ Φιλοδήμου στήν Ἡράκλειαν κοντά στήν Νεάπολιν τῆς Ἰταλίας, σώζουν ἀπό μερικούς στίχους τῶν τραγωδιῶν τοῦ Αἰσχύλου. Ὁ ἀρχαιότερος πάπυρος, ὁ περίφημος πάπυρος Di-

dot, τοῦ Γ' αἰ. π.Χ., σώζει 23 στίχους ἀπό τήν μή σωζομένην πλήρως τραγωδίαν «Εὐρώπην».

Ὅμως τό πλήρες σωζόμενον ἔργον τοῦ Αἰσχύλου, ὅπως και διαφόρων ἀποσπασμάτων, παραδίδεται ἀπό τοὺς χειρογράφους κώδικες πού ἐγγράφησαν κατά τήν Βυζαντινήν περίοδον. Τό ἀρχαιότερον χειρόγραφον τῶν τραγωδιῶν τοῦ Αἰσχύλου (ὁ περίφημος κώδιξ τῆς Λαυρεντιανῆς Βιβλιοθήκης στήν Φλωρεντία XXXII, 9, ὁ ὁποῖος ἐγράφη στήν Κωνσταντινούπολιν και χρονολογεῖται μεταξύ 960 και 980) παραδίδει και τίς ἐπτά σωζόμενες τραγωδίες μέ σύγχρονα και μεταγενέστερα σχόλια, ἀλλά και ἀναφορές σέ 73 τραγωδίες τοῦ Αἰσχύλου.

Σώζεται μέγας ἀριθμός χειρογράφων χρονολογουμένων μεταξύ τοῦ ΙΓ' αἰ. και τοῦ ΙΕ' αἰ. τά ὁποῖα παραδίδουν συνήθως τρεῖς τραγωδίες τοῦ Αἰσχύλου. Πρόκειται περί τῆς καθιερωμένης ἀπό τά τέλη τοῦ ΙΓ' αἰ. «τριάδος» τῶν τραγωδιῶν τοῦ Αἰσχύλου, και τῶν ἄλλων τραγικῶν και τοῦ Ἀριστοφάνους, γιά σχολικήν χρῆσιν. Δηλαδή τόν «Προμηθεά Δεσμώτην», τοὺς «Ἐπτά ἐπὶ Θήβας», τοὺς «Πέρσας».

Ἐπομένως αὐτή ἡ παραγωγή τῆς χειρογράφου παραδόσεως τοῦ Αἰσχύλου ἀλλά και ἡ σχολική χρῆσις χαρακτηρίζουν τήν σημασίαν τοῦ Αἰσχύλου γιά τήν Βυζαντινήν παιδείαν.

Ὅμως πέρα αὐτῶν εἶναι σημαντικόν τό γεγονός ὅτι ἰδιαίτερος κατά τά τέλη τοῦ ΙΓ' αἰ. και τίς ἀρχές

τοῦ ΙΔ΄ αἰ. ὁ Αἰσχύλος, ὅπως καί οἱ ἄλλοι τραγικοί, ἀπετέλεσαν ἀντικείμενον εὐρυτάτου σχολιασμοῦ καί κριτικῆς τοῦ κειμένου. Τόν Αἰσχύλον ἐσχολίασαν (τοῦ ΙΔ΄ αἰ. ἀμφότεροι) ὁ Θωμᾶς μάγιστρος (τίς τραγωδίες τῆς «τριάδος»), ὁ Τρικλίνιος, ὁ ὁποῖος πλήν τῆς «τριάδος» ἐσχολίασε καί τόν «Ἀγαμέμνονα» καί τίς «Εὐμενίδες» καί παρεσκεύασε τήν ἔκδοσιν τῶν τραγωδιῶν τοῦ Αἰσχύλου. Οἱ διορθώσεις των ἀνεγνωρίσθησαν καί διετηρηθήσαν στίς κριτικές ἐκδόσεις μέχρι τῶν νεωτέρων χρόνων.

Τό ἐξ ἴσου ἐνδιαφέρον εἶναι ὅτι ἀναφοραί σέ ἔργα τοῦ Αἰσχύλου παρέχονται ἀπό πολλοῦς Χριστιανούς συγγραφεῖς καί μεταγενεστέρους Βυζαντινοῦς. Ὁ μάρτυς καί φιλόσοφος Ἰουστίνος, ὁ Ἀθηναγόρας, ὁ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς, ὁ Εὐσέβιος Καισαρείας, ὁ Προκόπιος Γάζης καί βεβαίως ὁ Μ. Βασίλειος καί ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος. Χωρὶον ἀπὸ τόν «Προμηθεά Δεσμώτην» τοῦ Αἰσχύλου εὐρίσκομεν στὸν Λέοντα Χοιροσφάκτην, τοῦ Ι΄ αἰ. Ἀλλ' εἶναι ἐνδιαφέρουσες δύο ἀναφορές τοῦ Φωτίου σέ δύο ἐπιστολές του, σέ μία ἀπευθυνομένη σ' ἕνα φοροεισπράκτορα καί σέ ἄλλη σ' ἕνα ναύαρχον, στὸν «Προμηθεά Δεσμώτην» τοῦ Αἰσχύλου καί στὸν «Πλοῦτον» τοῦ Ἀριστοφάνους. Τό ἐνδιαφέρον ὀφείλεται στὸ γεγονὸς ὅτι εἶχε πιστευθῇ πὺς ὁ Φώτιος ἀγνοοῦσε τὴν ποίησιν, ἐπειδὴ στὴν «Βιβλιοθήκην» του οὔτε ἕνα ποιητικὸν ἔργον ἀναφέρει.

Ἐνδιαφέρουσα εἶναι καί ἡ κρίσις τοῦ Μιχαήλ Ψελλοῦ γιὰ τόν Αἰσχύλον· «ὁ Αἰσχύλος ὅταν παριστάνῃ τόν Προμηθεά ἀπομακρύνεται λίγο ἀπὸ τόν συνηθισμένον του χαρακτήρα καί εὐχαριστεῖται στοὺς καθαροὺς ἰάμβους καί μέ λέξεις πού κολλακεύουν τ' αὐτὴ πλησιάζει τό θέμα του πιό κομψά. Σέ ὅλες τίς ἄλλες δραματικές ὑποθέσεις του, ἰδιαιτέρως στήν ἀναπαράστασι τοῦ Δαρείου, εἶναι συνήθως δυνατός καί δύσκολος νά ἐρμηνευθῇ καί δέν μπορεῖ κανεὶς νά τόν γνωρίσῃ ἐκτός ἐάν μνηθῇ κατὰ κάποιον τρόπον σέ θεϊκά ὁράματα».

Καί γιὰ τίς τραγωδίες τοῦ Σοφοκλέους ἀρχαιότερος κῶδιξ εἶναι ὁ κῶδιξ τῆς Λαυρεντιανῆς Βιβλιοθήκης στήν Φλωρεντία XXXII, 9, ὁ ὁποῖος ἐγγράφη στήν Κωνσταντινούπολιν καί χρονολογεῖται μεταξὺ 960 καί 980.

Γνωρίζομεν ἕνα ἀριθμὸν παπύρων μεταξὺ τοῦ Β΄ αἰ. καί Ε΄ αἰ. μ.Χ., ὧν ἀπὸ τὴν Ὀξύρυγχον, οἱ ὁποῖοι παραδίδουν χωρὶα τῶν Τραχινίων, τῆς Ἀντιγόνης, τῆς Ἠλέκτρας, τοῦ Αἴαντος, τοῦ Οἰδίποδος Τυράννου.

Γνωρίζομεν ὑπερτεσσαράκοντα χειρόγραφα χρονολογούμενα μεταξὺ τοῦ ΙΓ΄ αἰ. καί τοῦ ΙΕ΄ αἰ., τὰ ὁποῖα παραδίδουν ὡς ἐπὶ τό πλεῖστον τὴν «τριάδα» τῶν τραγωδιῶν τοῦ Σοφοκλέους, δηλαδή τόν Αἴαντα, τὴν Ἠλέκτραν, τόν Οἰδίποδα Τυράννον. Πολύτιμος εἶναι ὁ κῶδιξ Λαυρεντιανός 31, 10, διότι σώζει τίς ὀρθές γραφές.

Καί τοῦ Σοφοκλέους ἡ «τριάς» αὐτῇ τῶν τραγωδιῶν ἐδιδάσκετο στά σχολεῖα τῆς ἐγκυκλίου ἐκπαίδευσως, τῆς «τριτύος» τῶν μαθημάτων. Αὐτός εἶναι ὁ κύριος λόγος γιά νά ἔχωμε αὐτόν τόν ἀριθμόν χειρογράφων μέ τίς «τριάδες» τῶν τραγωδιῶν τοῦ Σοφοκλέους.

Ὅμως ἐνδιαφέρουσες εἶναι οἱ ἀναφορές διαφόρων Βυζαντινῶν συγγραφέων σέ τραγωδίες τοῦ Σοφοκλέους.

Πάλιν στόν Φώτιον εὐρίσκομεν σέ ἐπιστολήν του μίαν ἀναφοράν στόν Οἰδίποδα καί στήν Σφίγγα, πού κατὰ τεκμήριον σημαίνει ὅτι ἐγνώριζε τόν Οἰδίποδα Τύραννον.

Ἀξιοσημείωτος εἶναι ἡ ἀποστροφή τοῦ Μιχαήλ Ψελλοῦ γιά τόν Σοφοκλῆ καί τόν Αἰσχύλον. «Ἐπομένως ὁ Σοφοκλῆς καί ὁ Αἰσχύλος εἶναι πιό βαθεῖς στίς γενικές τους ἐννοιες καί πιό σοβαροί στήν ἐκτέλεσι ενός θέματος. Δέν ἐπιδεικνύουν χάριν ἢ εὐφωνικόν ρυθμόν παντοῦ· γενικά ἔχουν μεγαλύτερη σοβαρότητα καί ὅπως θά λέγαμε εἶναι πιό κόσμιοι».

Εἶναι ἐνδιαφέρουσα ἡ συνεργασία δύο γραφέων, πιθανῶς κατά τό β' ἡμισυ τοῦ ΙΒ' αἰ., ὁ ἓνας ἀπ' αὐτούς ὠνομάζετο Ἰωαννίκιος, ὁ ἄλλος ἀνώνυμος προφανῶς Ἰταλός. Συνειργάσθησαν πιθανῶς στήν Κωνσταντινούπολιν. Ἀπό πλευρᾶς παραδόσεως τοῦ κειμένου τοῦ Σοφοκλέους ὁ κώδιξ εἶναι πολύτιμος διότι μόνον αὐτός σώζει τίς ὀρθές γραφές γιά πολλούς στίχους.

Ἔχομε μίαν σειράν σχολιαστῶν στόν Σοφοκλῆ ἀπό τόν ΙΒ' αἰ. ἕως

τίς ἀρχές τοῦ ΙΔ' αἰ. Τά σχόλια τοῦ Ἰωάννου Τζέτζη δέν ἔχουν μελετηθῇ ἀκόμη ἐπαρκῶς. Ὁ Μανουήλ Μοσχόπουλος ἐπραγματοποίησε μίαν ἔκδοσιν τοῦ Σοφοκλέους τήν ὁποίαν ὁ Α. Turyn θεωρεῖ ὡς τήν παλαιότεραν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του ἐπὶ Ἀνδρονίκου τοῦ Β' Παλαιολόγου. Ὁ Μάξιμος Πλανούδης ἐσχολίασεν ἐπίσης τόν Σοφοκλῆν.

Ἡ ἐργασία τοῦ Δημητρίου Τρικλινίου στόν Σοφοκλῆ εἶχε μιά σημαντική τύχη. Ἡρμήνευσε καί διώρθωσε χωρία τοῦ Σοφοκλέους. Συνέβη καί ἡ ἔκδοσις του τῶν τραγωδιῶν τοῦ ποιητοῦ νά υἱοθετηθῇ ἀπό τόν σημαντικώτερον φιλόλογον τῆς Ἀναγεννήσεως, τόν Andrianus Turnebus, νά χρησιμοποιηθῇ γιά τήν πρώτην ἔκδοσιν (Παρίσιοι 1552-1553) καί ἔκτοτε νά ἐπανεκδίδεται ἕως τόν ΙΘ' αἰ. Ὁ κώδιξ Μαρκιανός Ἑλληνικός 470 ἀποτελεῖ τήν ὀριστικήν ἔκδοσιν τοῦ Σοφοκλέους ἀπό τόν Δημήτριον Τρίκλινιον. Εἶναι ἡ δόξα τοῦ Βυζαντινοῦ αὐτοῦ φιλόλογου ὅτι γραφές τῆς ἐκδόσεώς του ἔχουν περιληφθῇ στίς σύγχρονες κριτικές ἐκδόσεις.

Ὁ Εὐριπίδης ἔχει τήν πλουσιωτέραν χειρόγραφον παράδοσιν μεταξὺ τῶν τραγικῶν ποιητῶν ἐγγίζουσας τήν χειρόγραφον παράδοσιν τοῦ Ὀμήρου. Μόνον τά χρονολογούμενα ἕως τόν Ις' αἰ. ἀνέρχονται εἰς 270 χειρόγραφα καί μεταξὺ αὐτῶν εἰκοσιένα μέ σχόλια. Ἐπίσης σώζεται καί ἀριθμός παπυρικῶν σπαραγμάτων χρονολογούμενων μεταξὺ τοῦ Γ' αἰ. π.Χ. καί τοῦ ς' αἰ. μ.Χ. Χάρις στίς μελέτες τοῦ

Alexander Turyn ἔχομε μίαν ἀρκετά καλήν ἀντιπροσωπευτικήν εἰκόνα τῆς παραδόσεως τῶν τραγωδιῶν τοῦ Εὐριπίδου.

Ἀρχαιότερος κώδιξ φέρεται ὁ περγαμηνὸς Μαρκιανὸς 471, ἀκέφαλος καὶ κολοβός, χρονολογούμενος τὸν IB' αἰ. Παραδίδει Διονύσιον Περιηγητὴν μὲ σχόλια καὶ τίς τραγωδίες τοῦ Εὐριπίδου Ἑκάβην, Ὁρέστην, Φοινίσσας, Ἀνδρομάχην, Ἰππόλυτον (ἐν μέρει) μὲ σχόλια στὰ περιθώρια καὶ διάστιχα ἐρμηνεύματα λέξεων.

Καὶ ὁ Εὐριπίδης ἐδιδάσκετο στὰ σχολεῖα τῆς ἐγκυκλίου ἐκπαιδεύσεως. Ἡ «τριάς» τῶν δραμάτων του συνίστατο ἀπὸ τίς τραγωδίες Ἑκάβη, Ὁρέστης, Φοινίσσαι. Ὁ Λιβάνιος ἀναφέρει ὅτι ἐδιδάσκοντο ἡ Μήδεια, ἡ Ἰφιγένεια ἐν Αὐλίδι καὶ ὁ Ἀγαμέμνων τοῦ Αἰσχύλου.

Ἡ παράδοσις τοῦ κειμένου τῶν τραγωδιῶν τοῦ Εὐριπίδου εἶναι ποικίλη. Παλαιότερον ἐπιστεύετο ὅτι εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὑπῆρχε μόνον ἓν ἐπίσημον κείμενον προερχόμενον ἀπὸ ἑνα κώδικα εἰς μεγαλογράμματον γραφὴν καὶ ὅτι ἐξ αὐτοῦ ἀπέρρευσαν τὰ ὑπόλοιπα χειρόγραφα. Πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι ὑπῆρχαν πολλὰ κέντρα ἀντιγραφῆς καὶ καλλιγραφεία ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀπέρρευσαν χειρόγραφα μὲ διαφορετικές παραδόσεις.

Στὴν χειρόγραφον παράδοσιν τοῦ Εὐριπίδου διακρίνομε δύο ὁμάδες. Ἡ μία ἀποτελεῖ τὴν λεγομένην «ἀλφabetικήν» σειρὰν καὶ εἶναι αὐτὴ πού παραδίδει περισσότερες τραγω-

δίες πέρα τῶν τριῶν. Ἡ ἄλλη ὁμάς εἶναι ἡ ὁμάς τῶν «τριάδων» πού παραδίδει τίς τραγωδίες Ἑκάβην, Ὁρέστην καὶ Φοινίσσας μὲ σχόλια καὶ διάστιχα ἐρμηνεύματα.

Ἀπὸ τίς κρίσεις τῶν διαφόρων βυζαντινῶν συγγραφέων παρατηροῦμεν τὸ ἔργον τῶν σχολιαστῶν καὶ ὑπομνηματιστῶν καὶ τὴν παράθεσιν καὶ χρησιμοποίησιν χωρίων τοῦ Εὐριπίδου.

Ὁ ἀδελφὸς τοῦ ἱστορικοῦ Νικήτα Χωνιάτου Μιχαὴλ Χωνιάτης, ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν, κατὰ τὴν ἄλυσιν τῆς πόλεως ἀπὸ τοὺς Φράγκους, μὲ ὑψηλὴν παιδείαν, διαμαρτύρεται, πάντως μὲ ὑπερβολήν, γιὰ τὴν πνευματικὴν κατάστασιν τῶν Ἀθηνῶν τῆς ἐποχῆς του, πού δὲν ἐθύμιζε τὸ ἀρχαῖον ἄστυ. Καὶ γιὰ νὰ χαρακτηρίσῃ τὴν ἀπαγοήτευσίν του παραλλάσσει τὸν στίχον πού ἀπευθύνει ὁ Τυνδάρεως στὸν Μενέλαον στὸ ἔργον τοῦ Εὐριπίδου Ὁρέστης «βεβαρβάρωσαι, χρόνιος ὢν ἐν βαρβάρους» σὲ «βεβαρβάρομαι χρόνιος ὢν ἐν Ἀθήναις».

Ὁ Μάξιμος Πλανούδης ἔγραψε σχόλια στὴν «τριάδα» τοῦ Εὐριπίδου.

Ὁ κώδιξ Λαυρεντιανὸς 31, 10, τὸν ὁποῖον ἀνεφέραμε προηγουμένως κατὰ τὴν χειρόγραφον παράδοσιν τοῦ Σοφοκλέους καὶ ὁ ὁποῖος κατηρτίσθη μὲ τὴν συνεργασίαν δύο γραφέων τοῦ IB' αἰ., περιῆλθεν ἀργότερα στὴν ἰδιοκτησίαν τοῦ Λεοντίου Πιλάτου, τοῦ περιφήμου ἑλληνιστοῦ καὶ διδασκάλου τοῦ Βοκκαίου γιὰ τὸν ὁποῖον μετέφρασε μὲ

πρότυπον τό χειρόγραφον αὐτό τετρακοσίους περίπου στίχους τῆς Ἑκάβης.

Ὁ Μιχαήλ Ψελλός δέν ἠρκέσθη μόνον σέ μίαν ἀπλῆν γνωριμίαν τοῦ Εὐριπίδου. Προχωρεῖ σέ μίαν σύγκρισιν τοῦ Γεωργίου Πισίδου, Χριστιανοῦ ποιητοῦ τοῦ Ζ' αἰ., μέ τόν Εὐριπίδην· «Ποιός ἔγραψε καλυτέρους στίχους ὁ Εὐριπίδης ἢ ὁ Πισίδης; Γράφει ὁ Ψελλός· «Καί οἱ δύο εἶναι χαριτωμένοι ὅσον ἀφορᾷ στό μέτρον καί στήν ποίησιν, ἐννοῶ ὁ Εὐριπίδης ἀπό τόν Φλειοῦντα (ὄχι βεβαίως τῆς Ἀργολίδος, ἀλλά τήν Φλύαν ἢ Φλυάν τῆς Ἀττικῆς, ἦταν Φλυάσιος), ἀλλά καί ὁ Γεώργιος Πισίδης πού ἐτελειοποίησε τό ἱαμβικόν μέτρον. Ὁ Εὐριπίδης, ὁ ποιητής ὀγδόντα ἢ καί περισσοτέρων δραμάτων εἶναι πάντοτε μνημειώδης καί γοητευτικός ὄχι μόνον μέσω τῆς γοητείας τοῦ λόγου του ἀλλά ἀκόμη καί στά πραγματικά παθήματα τά ὅποια ἀπεικονίζει. Συχνά μέ τήν αἴσθησιν τοῦ δραματικοῦ χρόνου ἔκαμε τοὺς Ἀθηναίους νά δακρῦσουν... ὁ Γεώργιος Πισίδης ἀναδεικνύεται γιά τόν πλούτον τῶν λεπτομερειῶν στίς περιγραφές του». Δυστυχῶς τό μοναδικόν χειρόγραφον τό ὅποῖον παραδίδει τό κείμενον τοῦ Ψελλοῦ (ὁ κῶδιξ Barberianus graecus 240) εἶναι ἀρκετά ἐφθαρμένος ὥστε δέν μᾶς ἐπιτρέπει νά πληροφορηθοῦμε τήν τελικήν κρίσιν τοῦ Μιχαήλ Ψελλοῦ.

Κατά τήν Σούδαν (γνωστότερον ὡς Λεξικόν Σουΐδα), τοῦ Ι' αἰ., ὁ Ἀριστοφάνης ἔγραψε σαράντα τέσσαρες (44) κωμωδίες. Ἐσώθησαν

ἑνδεκα (11). Ὁ κῶδιξ Ραβέννης 429, τοῦ δευτέρου τετάρτου τοῦ Ι' αἰ., παραδίδει τίς γνωστές ἑνδεκα κωμωδίες. Οἱ κώδικες Μαρκιανός 474, τοῦ ΙΑ'/ΙΒ' αἰ., καί ὁ Παρισίων 2712, τοῦ ΙΓ' αἰ., παραδίδουν ἀπό ἑπτὰ (7) κωμωδίες. Οἱ περισσότεροι κώδικες παραδίδουν συνήθως τρεῖς κωμωδίες, ἐκεῖνες οἱ ὁποῖες ἐδιδάσκοντο στά σχολεῖα, δηλαδή ὁ Πλούτος, αἱ Νεφέλαι, οἱ Βάτραχοι, οἱ ὁποῖες ἀποτελοῦσαν καί τήν καθιερωμένην «τριάδα» τοῦ Ἀριστοφάνους. Ἡ διδασκαλία ἤρχιζε μέ τόν «Πλούτον» (καθώς καί μέ τόν «Προμηθεά Δεσμώτην» τοῦ Αἰσχύλου), ὅπως ἀναφέρει ὁ Φώτιος.

Καί γιά τά ἔργα τοῦ Ἀριστοφάνους ἔχομε σχολιαστές, περισσότερον γιά τίς διδασκόμενες στό σχολεῖον κωμωδίες. Ὁ Ἰωάννης Τζέτζης παρ' ὅλον ὅτι παραπονεῖται πῶς δέν εἶχε παλαιότερον χειρόγραφον τοῦ Πλούτου, ὅμως ἐπροχώρησε σέ σχολιασμόν του. Ἦνωχλήθη ἀπό τήν βωμολοχία στοὺς Βατράχους, ἀλλά δέν διενεόθη ὅτι ἔπρεπε νά στερήσῃ τήν κωμωδίαν αὐτήν ἀπό τήν σχολικήν διδασκαλίαν. Ἐσχολίασε ἀκόμη τās Νεφέλας καί ἐπέξετεινε τόν σχολιασμόν καί στοὺς Ἰππεῖς, κωμωδίαν ἡ ὁποία δέν ἀνῆκε στήν «τριάδα» τῶν διδασκόμενων κωμωδιῶν. Εἶναι πολύ σημαντικόν καί ἄξιον προσοχῆς ὅτι καθ' ὅλην τήν χειρόγραφον παράδοσιν τοῦ Ἀριστοφάνους δέν ἔχομεν λογοκριμένον κείμενον.

Στήν «Ἐπιδημία Μάζαρι ἐν Ἀι-δου» ἡ ἀνάγκη χρησιμοποίησεως

ἀσέμνων λέξεων καλύπτεται ἀπό τό «χρυσωρυχείον ἀσέμνων λέξεων», ὅπως ἀποκαλεῖ ὁ Herbert Hunger τόν Ἀριστοφάνη. Ἀναλόγως ὁ Κωνσταντῖνος Ρόδιος (I' αἰ.) θά ἔχη ὡς πρότυπόν του τόν Ἀριστοφάνη γιά τίς πολυσύνθετες ὑβριστικές λέξεις πού χρησιμοποιεῖ στά σκωπτικά ποιήματά του κατά τοῦ Λέοντος Χοιροσφάκτου καί τοῦ Θεοδώρου Παφλαγόνος. Ἀλλά εἶναι πολύ ἐνδιαφέρον ὅτι στήν Σούδα ἀπό τά 30.000 λήμματα περισσότερα ἀπό 5.000 πηγάζουν ἀπό τό κείμενον καί τά σχόλια τοῦ Ἀριστοφάνους. Ἡ Ἄννα Κομνηνή ἐπίσης παρέχει πολλές ἀναφορές στόν Ἀριστοφάνη.

Ἡ χορεία ἀνήκει στούς κανόνες τῆς ρητορικῆς καί ἐκφράζεται ὡς σύντομος ἀπόδοσις ἐνός λόγου ἢ μιᾶς πράξεως μέ σκοπόν νά ὠφελήσῃ. Ἐσυνηθίζετο κατά τήν διδασκαλίαν νά λαμβάνωνται χωρία ἀπό τοὺς ἀρχαίους Ἑλλήνες συγγραφεῖς καί ποιητές ἢ τοὺς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, νά διαφοροποιοῦνται καί νά προβάλλωνται πρὸς ἐφαρμογήν. Ἀπό τήν χρῆσιν αὐτὴν δέν ἦταν δυνατόν νά διαφύγουν οἱ ἀρχαῖοι Ἑλλήνες τραγικοί, οἱ ὅποιοι μεταξὺ τῶν στίχων των ἔχουν ἀρκετοὺς μέ γνωμολογικὸν χαρακτήρα. Ἔτσι ὁ Νικηφόρος Βασιλάκης, γραμματικὸς τοῦ IB' αἰ., θά χρησιμοποιήσῃ τὸν στίχον ἀπὸ τὸν Αἴαντα τοῦ Σοφοκλέους *χάρις χάριν γάρ ἐστιν ἡ τίκτουσ' αἴε*. Θά τὸν ἐπεξεργασθῇ μέ παραδείγματα ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν ἐλληνικὴν μυθολογίαν καί ἱστορίαν καί θά τονίσῃ τὴν λειτουργίαν τοῦ χρήματος στήν ἀνταλλαγὴν «χάρι-

τος» καί «ἀντιχάριτος» στήν καθημερινήν ζωὴν.

Οἱ κέντρωνες εἶναι ἓνα ἰδιόμορφον ποιητικὸν εἶδος, πολὺ ἀγαπητόν στοὺς Βυζαντινοὺς καί μάλιστα γιά διδακτικοὺς λόγους. Ἀποτελεῖται ἀπὸ μίαν συρραφὴν στίχων εἰλημμένων ἀπὸ διαφόρους ποιητὰς μέ τὴν πρόθεσιν νά συντεθῇ ἓνα νέον στιχοῦργημα τελείως διαφορετικοῦ περιεχομένου ἀπὸ τό περιεχόμενον τῶν ἔργων ἀπὸ τὰ ὁποῖα προέρχονται οἱ στίχοι αὐτοί. Ἔτσι οἱ στίχοι αὐτοῦ ἀπομονώνονται, ἀποξενώνονται ἀπὸ τό συγκείμενον τοῦ πρωταρχικοῦ ἔργου ἀπὸ τό ὁποῖον προέρχονται καί λειτουργοῦν πλέον στήν νέαν των ἔνταξιν. Εἶναι ἢ «ἀποξένωσις» γιά τὴν ὁποίαν ὁμιλεῖ ὁ H. Hunger. Στὴν δημιουργίαν «κεντρῶνων» πολὺ ἀπησχολήθησαν οἱ Χριστιανοὶ ποιηταί, ἰδιαιτέρως μετὰ τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ Νόμου τῆς 17ης Ἰουνίου 362, μέ τὸν ὁποῖον ὁ Ἰουλιανὸς ἀπηγόρευσε τὴν διδασκαλίαν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων ἀπὸ τοὺς Χριστιανούς. Ὅμως ἐπειδὴ οἱ Χριστιανοὶ εἶχαν ἀνάγκην νά ἐκπαιδευθοῦν στήν γνωριμίαν τῶν ἀρχαίων ποιητικῶν μέτρων κατέφυγαν στήν χρησιμοποίησιν στίχων τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ποιητῶν τοποθετημένων ἔτσι, ὥστε νά μεταφράζωνται Χριστιανικά κείμενα.

Ὁ «Χριστὸς πάσχων», τό γνωστὸν αὐτὸ θρησκευτικὸν δρᾶμα, εἶναι ἕνας κατ' ἐξοχὴν «κέντρων». Μόνον ὅταν τό ἀντιμετωπίσωμεν μέ αὐτὴν τὴν ὀπτικήν γωνίαν εἶναι δυνατόν νά τοποθετηθῇ ὀρθά ἡ παρουσία

του. Ἐθεωρήθη, καί θεωρεῖται ἀκόμη σέ μερικές περιπτώσεις, ὡς ἓνα κατ' ἐξοχήν βυζαντινόν δράμα μέ προοπτικήν σκηνικῆς παρουσιάσεως. Καί τά τελευταῖα χρόνια ἐπανειλημμένως ἔχει παρασταθῇ ἀπό σκηνῆς. Ἀλλά καλύτερα νά ἰδοῦμε τά πράγματα ἀναλυτικώτερα. Τό ἔργον παραδίδεται ἐπ' ὀνόματι τοῦ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, καθ' ὅλην τήν διαδρομήν τῆς χειρογράφου παραδόσεώς του. Ὅμως ἡ χειρόγραφος αὕτη παράδοσις δέν εἶναι ἀρχαιότερα τοῦ ΙΓ' αἰ., ἐνῶ ὅλα τά γνήσια ἔργα τοῦ Γρηγορίου Θεολόγου ἔχουν χειρόγραφον παράδοσιν κατὰ πολὺ παλαιότεραν. Ἀκόμη περισσότερον τό μέτρον στό ὁποῖον ἔχει γραφῇ ὁ «Χριστός πάσχων» εἶναι σέ βυζαντινόν ἱαμβικόν δωδεκασύλλαβον, μέτρον τό ὁποῖον οὐδέποτε ἔχρησιμοποίησεν ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος. Ἐπομένως ὁ «Χριστός πάσχων» δέν εἶναι ἔργον τοῦ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, ἀλλά ἔχει γραφῇ τόν ΙΒ' αἰ. καί πιθανῶς εἶναι ἔργον τοῦ Θεοδώρου Προδρόμου.

Ἡ χειρόγραφος παράδοσις σημειώνει στήν ἐπιγραφή ὅτι τό ἔργον εἶναι «ὑπόθεσις δραματική κατ' Εὐριπίδην περιέχουσα τῶν δι' ἡμᾶς γενομένην σάρκωσιν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καί τό ἐν αὐτῷ κοσμοσωτήριον πάθος». Πράγματι ὁ «Χριστός πάσχων» εἶναι ἓνας θαυμάσιος «κέντρων» ἀποτελούμενος ἀπό στίχους κυρίως δραμάτων τοῦ Εὐριπίδου. Ἰδιαιτέρως ἀπό τήν Μήδειαν καί τίς Βάκχες, καί ὀλιγώτερον ἀπό τόν Ἰππόλυτον καί

τόν Ρῆσον καί ἀκόμη ὀλιγώτερον ἀπό τόν Ὀρέστην, τήν Ἑκάβην, τίς Τρωάδες. Ἄλλοι τριάντα ἕξ στίχοι προέρχονται ἀπό τόν Ἀγαμέμνονα καί τόν Προμηθεά Δεσμώτην τοῦ Αἰσχύλου.

Ἄς ἰδοῦμε μερικούς στίχους κατ' ἀντιστοιχίαν. Ὁ Χριστός εὐρίσκεται ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ καί ἡ Θεοτόκος τρυχομένη ἐκφράζει τήν θλίψιν της ἀπευθυνομένη στόν Υἱόν της:

*Καί γάρ ἔρημος, ἄπολις οὔσα
τρύχομαι*

οὐ μητέρ' οὐκ ἀδελφόν οὐχί συγγενῇ

μεθορμίσασθαι τῆσδ' ἔχουσα συμφορᾶς

κᾶν μή τάχιστ' ἴδω

σε, πῶς οἶσω, Τέκνον;

*Ἄλλ', ὦ φίλ' Υἱέ, μη μ' ἔρημόν
σου λίπης.*

Καί ὁ Κύριος τήν παρηγορεῖ:
*Θάρσησον· εὖ γάρ τῶνδ' ἐγὼ θήσω
πέρι
τόν σόν δ' ἄραρε μᾶλλον· ἐξηγοῦ
Θεόν.*

Ὅλον τό ἀνωτέρω χωρίον προέρχεται ἀπό τήν Μήδειαν. Ἀκριβῶς ἡ Μήδεια λέγει:

ἐγὼ δ' ἔρημος, ἄπολις οὔσ' ὑβρίζομαι

οὐ μητέρ' οὐκ ἀδελφόν,

οὐχί συγγενῇ

μεθορμίσασθαι τῆσδ' ἔχουσα συμφορᾶς

καί μή μ' ἔρημον ἐκπεσοῦσαν εἰσίδης.

Καί ὁ Ἰάσων στρέφεται πρὸς τὴν
Μήδειαν:

Θάρσει νῦν· εὖ γάρ τῶνδ' ἐγὼ
θήσω πέρι.

Καί ὁ Αἰγεύς πρὸς τὴν Μήδειαν:
τό σόν τ' ἄραρε μᾶλλον· ἐξηγοῦ
θεοῦς.

Πρόκειται γιὰ ἓνα θαυμαστόν ἐ-
πίτευγμα τὸ ὁποῖον ἀνεξαρτήτως τῆς
ποιητικῆς του ἀξίας ἀποδεικνύει τὸ
εὖρος τῆς γνωριμίας τῶν ἀρχαίων
Ἑλλήνων τραγικῶν καὶ τὴν διάθε-
σιν τῶν Βυζαντινῶν Ἑλλήνων νά
τοὺς παρεμβάλλουν στὴν καθημερι-
νὴν φιλολογικὴν των παράδοσιν καὶ
στὴν καθημερινὴν χριστιανικὴν βιο-
τὴν των. Ἀλλὰ βεβαίως δέν προω-
ρῖζετο γιὰ σκηنيκὴν παράστασιν.
Ὡς «ἀναγνωστικὸν δρᾶμα» ἐπιτελεῖ
τὸν σχολικὸν προορισμὸν του.

Λεξικά, γνωμολόγια, ἀνθολόγια,
ἀποφθεγμάτων συλλογαὶ περιέχουν
ἓνα πλῆθος στίχων τῶν ἀρχαίων
Ἑλλήνων τραγικῶν καὶ κωμικῶν
ποιητῶν.

Πολύ ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ χρῆ-
σις χωρίων τῶν τραγικῶν καὶ τῆς
κωμωδίας εἰς τὸ μυθιστόρημα τῆς
υστέρως Βυζαντινῆς περιόδου.

Στὰ τέλη τοῦ ΙΓ' αἰ. καὶ στίς
πρῶτες δεκαετίες τοῦ ΙΔ' αἰ. φωτι-
σμένοι φιλόλογοι καὶ λόγιοι ἐνδιε-
φέρθησαν γιὰ τὴν ἀνανέωσιν τῶν
Ἑλληνικῶν Γραμμάτων. Εἶπα ἀνα-
νέωσιν καὶ ὄχι ἀναγέννησιν, διότι
στό Βυζάντιον τὰ Ἑλληνικά Γράμ-
ματα οὐδέποτε ἀπέθαναν γιὰ νά
χρειασθῇ νά ξαναγεννηθοῦν. Ἀνάγ-
κη ἀνανεώσεως καὶ ἀνακαινισμοῦ

τῶν διδακτικῶν μεθόδων καὶ τῆς
καθάρσεως τῶν κειμένων ὑπῆρχε.
Καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν ἀνανέωσιν ἐ-
στράφησαν ὁ Μάξιμος Πλανοῦδης,
ὁ Θωμᾶς μάγιστρος, ὁ Μανουὴλ
Μοσχόπουλος, ὁ Δημήτριος Τρικλί-
νιος, στὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ
στὴν Θεσσαλονίκην. Συνεκέντρωσαν
χειρόγραφα, τὰ ἀντιπαρέβαλαν, ἐ-
σχολίασαν τὰ κείμενα καὶ γραμμα-
τικῶς καὶ πραγματολογικῶς, κατέ-
ληξαν σέ κριτικὴν ἔκδοσιν καὶ πα-
ρέδωσαν καθαρὸν κείμενον, τὸ ὁ-
ποῖον κατὰ τὴν ἀποψίν των ἀντι-
προσώπευε τὴν χεῖρα τοῦ συγγρα-
φέως. Τὰ ἔργα αὐτά τῆς τραγωδίας
καὶ τῆς κωμωδίας δέν εἶχαν σκη-
νικῆς προβολῆς προορισμὸν. Ὅμως,
ἐκτός ἀπὸ τὴν ἱκανοποίησιν τῶν
προτιμήσεων τῶν λογίων προωρῖ-
ζοντο γιὰ διδασκαλίαν στὰ σχολεῖα
τῆς ἐγκυκλίου ἐκπαιδεύσεως. Δέν ἦ-
ταν δυνατόν νά φορτώνωνται οἱ
μαθηταὶ μέ ὅλον αὐτὸν τὸν ὄγκον
τῆς παραδόσεως ποὺ εἶχε διασωθῇ
μέ τὸ πέρασμα τῶν αἰώνων. Γι' αὐ-
τό ἡ συμβολὴ τῶν τεσσάρων αὐτῶν
λογίων ἦταν ἐπίσης σημαντικὴ, διό-
τι καθώρισαν «τριάδες» δραμάτων
ἀπὸ καθ' ἕναστον ποιητὴν πρὸς δι-
δασκαλίαν. Τρία δράματα τοῦ Αἰ-
σχύλου (Προμηθεὺς Δεσμώτης, Ἑπτά
ἀπὸ Θήβας, Πέρσαι), τρία δράματα
τοῦ Σοφοκλέους (Αἴας, Ἡλέκτρα,
Οἰδίπους τύραννος), τρία δράματα
τοῦ Εὐριπίδου (Ἑκάβη, Ὁρέστης,
Φοίνισσαι), τρεῖς κωμωδίαί τοῦ Ἀ-
ριστοφάνους (Πλοῦτος, Νεφέλαι,
Βάτραχοι). Οἱ «τριάδες» αὐταὶ ἐπε-
βλήθησαν καὶ ἔτσι κατὰ τὴν Ὑστέ-
ραν Ἀναγέννησιν, οἱ πρῶτες ἐκδό-

σεις πού έγιναν από τούς άνθρωπισ-
τές της εποχής περιωρίσθησαν στην
έκδοσιν αὐτῶν τῶν κειμένων. Καί
ὄχι μόνον. Ἐχρησιμοποιήθησαν οἱ
κριτικές ἐκδόσεις τῶν βυζαντινῶν
αὐτῶν λογίων, καί μάλιστα τοῦ Δη-
μητρίου Τρικλινίου.

Ἀλλά ἡ διδασκαλία τῶν ἀρχαίων
Ἑλλήνων τραγικῶν καί τοῦ Ἀρι-
στοφάνους ἐσυνεχίσθη καί κατά τήν
διάρκειαν τῆς Τουρκοκρατίας στά
σχολεῖα πού ἐλειτουροῦσαν συνή-
θως μέ τήν προστασίαν τῆς ἐκκλη-
σίας. Ὅπως παρατηρεῖ ἡ Ἀγγελική
Σκαρβέλη-Νικολοπούλου στήν δια-
τριβήν της· «Ἡ δραματική ποίηση,
δημιούργημα ἀποκλειστικά ἐλληνι-
κό, δέν λείπει ἀπό τό πρόγραμμα
διδασκαλίας τῶν σχολείων μας κα-
τά τήν Τουρκοκρατία. Σοφοκλῆς,
Εὐριπίδης καί Ἀριστοφάνης διδά-
σκονται στά σπουδαιότερα σχολεῖα.
Περιορισμένη ἐμφανίζεται ἡ διδα-
σκαλία τοῦ Αἰσχύλου».

Οἱ Βυζαντινοί Ἕλληνες ἐθεώρουν
ἀναγκαῖον τόν ἐμπλουτισμόν τῆς
παιδείας των μέ τούς ἀρχαίους Ἑλ-
ληνας συγγραφεῖς. Ὅπως παρατη-
ροῦσεν ὁ H. Hunger γιά τούς ἴδιους
τούς Βυζαντινοὺς ἡ φιλολογία, δη-
λαδή ἡ σπουδή τῆς γλώσσης καί
τῶν ἔργων πού εἶχαν συντεθῇ στήν
γλώσσαν αὐτήν ἦταν πάντα μία ἐ-
θνική καί πολιτική ἀποστολή. Ἡ
γλώσσα ἦταν ἐκείνη πού ἀπό πα-
λαιά διέκρινε τόν Ἕλληνα ἀπό τόν
βάρβαρον καί στό Βυζάντιον τόν
μορφωμένο πολίτην τῆς αὐτοκρα-
τορίας ἀπό τόν ἀμόρφωτον ξένον.
Ὅσον καί ἐάν ἡ Βυζαντινή αὐτο-
κρατορία ἦταν πολὺγλωσση, ὅσον

καί ἐάν στίς μεγάλες πόλεις της ἐ-
ζοῦσαν ἄνθρωποι οἱ ὅποιοι ἀνῆκαν
εἰς διαφόρους φυλάς καί ὠμιλοῦ-
σαν διάφορες γλώσσες ἢ ἄπογη
γνώσις τῆς ἐλληνικῆς στήν κλασικήν
τῆς μορφῆν (ἡ τέλος πάντων τοῦ
ιδιώματος πού κατά περίπτωσιν ἐ-
θεωροῦσαν ὡς κλασικήν ἐλληνικήν)
παρέμενε τό χαρακτηριστικόν γνώ-
ρισμα τοῦ μορφωμένου «Ρωμαίου»
πολίτου. Ὁ σύγχρονος παρατηρητής
θεωρεῖ συχνά τήν λατρείαν αὐτήν
ὑπερβολικήν, ὅμως γιά τούς Βυζαν-
τινοὺς ἦταν οὐσιαστικός παράγοντας
γιά τήν ἐθνικήν τους αὐτοσυντήρη-
σιν· αὐτό ἐπιβεβαιώθηκε στοὺς ζο-
φεροὺς αἰῶνες τῆς Τουρκοκρατίας,
ὅταν ἀκριβῶς αὐτή ἡ καλλιέργεια
τῆς γλώσσης καί τῆς φιλολογίας —
μαζί μέ τήν προσήλωσιν στήν Ὀρ-
θοδοξίαν— προσέφερε στὸν ἐλλήνι-
κόν λαόν τήν δυνατότητα νά ἐπιβι-
ώσῃ.

Ἐδιδάσκετο στό θρησκευόμενον
Βυζάντιον ἡ ἀρχαία Ἑλληνική
Γραμματεία καί μάλιστα οἱ τραγικοί
καί ὁ Ἀριστοφάνης. Καί οὐδέποτε
ἐλογοκρίθησαν. Καί ὅπως παρατη-
ρεῖ ὁ καθηγητής στήν Ὁξφόρδη Ni-
gel Wilson «Μία τέτοια λογοκρισία
θὰ ἦταν σπάνια, ἂν ὑπῆρξε ποτέ,
καί ὥστόσο περισσότερο ἀπό ἕνα
εἰδωλολάτρης πού οἱ ἀπόψεις τους
προσέβαλαν τήν ἐκκλησίαν, ἐπέζη-
σαν. Ἀκόμη καί ὁ ἀποστάτης Ἰου-
λιανός. Καί μάλιστα, ὅπως σημειώ-
νει ὁ ἴδιος ὁ καθηγητής N. Wilson,
οἱ Χριστιανοὶ συγγραφεῖς, μέ τήν
ἐξαίρεσιν τοῦ Γρηγορίου τοῦ Ναζι-
ανζηνοῦ, δέν φαίνεται νά ἔχουν ἐ-
δραιωθῇ ὡς λογοτεχνικά πρότυπα

στόν ἴδιον βαθμόν μέ τούς εἰδωλο-
λάτρες».

Διότι τό πρόγραμμα τοῦ σχολείου
συνεχίζει τήν παράδοσιν πού διε-
μορφώθη κατά τήν Ἑλληνιστικήν
περίοδον.

Εἶναι φυσικόν ὅτι κατά τήν δια-
δρομήν τόσων ἑκατονταετιῶν, στίς
ὁποῖες ἐκτείνεται χρονικῶς τό Βυ-
ζάντιον, θά ὑπῆρξαν καί ἀπόψεις
ἀντιτιθέμενες στήν διδασκαλίαν τῶν
ἀρχαίων τραγικῶν καί μάλιστα τοῦ
Ἀριστοφάνους. Ὅπως π.χ. ὁ Ἰσίδωρος
Πηλουσιώτης, τοῦ Ε' αἰ., ὁ
ὁποῖος προτρέπει στήν ἀποδοκιμα-
σίαν τοῦ Ἀριστοφάνους (*οὐ προσε-
κτέον*) διότι τίποτε καλόν δέν εἶδε,
παρά μόνον νά κακολογῇ καί μάλι-
στα διότι διεκωμώδησε τόν *τῆς ἀρε-
τῆς σωφρονέστατον καί σοφώτατον*
διδάσκαλον Σωκράτη.

Οἱ Βυζαντινοί Ἕλληνες τόσον στό
ἐκπαιδευτικόν των σύστημα ὅσον
καί στήν ἐν γένει πνευματικήν ζωήν
εἶχαν προχωρήσει σέ μίαν ὄχι βε-
βαίως σύνθεσιν, ἀλλά πάντως συμ-
βίωσιν τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας μέ
τήν Χριστιανικήν παράδοσιν. Ἐσυ-

νέχισαν τήν Ἑλληνιστικήν ἐκπαι-
δευτικήν πολιτικήν, ἐνεπλούτισαν
τήν πνευματικήν ζωήν των μέ τήν
ἀρχαίαν Ἑλληνικήν παράδοσιν καί
δέν ἐδίστασαν νά συμπορευθοῦν μέ
αὐτήν καί μέ τήν Χριστιανικήν βιο-
τήν. Δέν τούς ἐνώχλησεν ἡ παρεμ-
βολή τῆς ἑλληνικῆς προγονικῆς των
ἐπιβιβαιώσεως γιά τήν Χριστιανικήν
πορείαν των. Ἐπροχώρησαν καί ἐ-
δῶ, στά πνευματικά ζητήματα, ὅπως
καί στίς σχέσεις Κράτους καί Ἐκ-
κλησίας, σέ μίαν «συναλληλίαν»
παιδείας. Ὁ Ὅμηρος καί οἱ Τραγι-
κοί ποιηταί δέν εἶναι ξένοι πρός
τήν Βίβλον καί τίς Ἱερές Ἀκολου-
θίες. Καί ὅπου ὑπῆρχε κίνδυνος
παρεξηγήσεων ἐθήρευναν μόνον τόν
γλωσσικόν θησαυρόν τῆς Ἑλληνικῆς
παιδείας, ἐνεκομποῦντο τίς περιγρα-
φές καί τίς ἐκφράσεις, τίς μετέφε-
ραν στήν ἐκκλησιαστικήν ποιητικήν
καί ρητορικήν ἔκφρασιν χωρίς δι-
σταγμόν, χωρίς ἀναστολές. Διότι ἦ-
ταν ἡ κοινή Ἑλληνική καί Χριστια-
νική παράδοσις.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Γ. ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΣ,
Ὁμότιμος Καθηγητής
Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Η 3^η ΗΛΙΚΙΑ, ΛΟΓΩ ΤΗΣ ΚΡΙΣΕΩΣ, ΣΤΟ «ΛΟΓΙΣΤΗΡΙΟ» ΤΗΣ ΖΩΗΣ

(«'Αναστοχασμοί» ενός 86/χρονου)

Έφιαλτική ήταν η νύχτα της 12^{ης} Φεβρ. 2012, α) Μέ την Άθήνα να **πυρπολείται**, ύστερα από την ψήφιση της «Νέας Δανειακής Σύμβασης», ως προϋπόθεσης για τόν δανεισμό των 130 δισεκατομμυρίων ευρώ του Μνημονίου 2, τό όποιο είχε αποφασισθεί από τό Eurogroup στίς 26-27 Οκτωβρίου 2011, καί β) Τήν ελληνική κυβέρνηση να **διαπραγματεύεται** μέ τούς εκπροσώπους της «Τρόικα» μέχρι τά ξημερώματα της επομένης, για τήν εξεύρεση καί άλλων 300 εκατομμυρίων ευρώ, ώστε να κλείσει μιά ακόμη «τρύπα» στό δημοσιονομικό μας «έλλειμμα», προκειμένου να ολοκληρωθούν οί «προαπαιτούμενες δράσεις» (prior actions). Ένα ποσό, δηλαδή, τό όποιοι αποτελεϊ τό 0,02% του δανείου.

«Έξευρέθη» δέ: α) 'Από τόν περαιτέρω «οριζόντιο περιορισμό» των επικουρικών συντάξεων, αρχίζοντας από τό πρώτο κι όλας ευρώ, β) 'Από τήν επιπρόσθετη μείωση των κυρίων συντάξεων καί, γ) 'Από τόν προσοδευτικό περαιτέρω περιορισμό της φαρμακευτικής δαπάνης για τούς ασφαλισμένους μέ τά «γενόσημα» φάρμακα (=άντίγραφα των «έκτός πατέντας πρωτυτύπων»), από

τά όποια οί φαρμακοποιοί θά χορηγούν τό «φθηνότερο» κάθε είδους. Εύλογη, επομένως, καί η άπορία: Γιατί τάχα αυτή η «έξοικονόμηση» έπρεπε να γίνει εις βάρος του πλέον αδύναμου τμήματος του κοινωνικού ιστού της χώρας;

Οί πολιτικοί μας, έκτός από τό να τρομοκρατούν τόν κόσμο πριν από κάθε ψηφοφορία για τή λήψη «νέων μέτρων», ούδέποτε προσπάθησαν να τόν ενημερώσουν καταλλήλως μέχρι καί να τόν πείσουν, για τήν αναγκαιότητα των μέτρων, ώστε να έχουν καί τήν συγκατάθεσή του. Στά όποια μέτρα, όμως, μās οδήγησε καί η αποδεδειγμένη πλέον άπερισκεψία εκείνων που υπέγραψαν τό Μνημόνιο 1, χωρίς να τό διαπραγματευθούν, καί εκείνων οί όποιοι τό ψήφισαν χωρίς καν να τό έχουν διαβάσει. Έτσι όμως φθάσαμε στό χείλος του γκρεμού μιάς ολοκληρωτικής καταστροφής.

Για τήν 3^η ηλικία, ιδιαιτέρως, υπάρχουν τά εξής δύο ενδιαφέροντα θέματα: α) «τό οικονομικό διακύβευμα» καί, β) η διάσταση «ποιότητας της ζωής τους».

A) ΤΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΔΙΑΚΥΒΕΥΜΑ

Περί τήν περίθαλψη τών ἀνθρώπων τῆς 3^{ης} ἡλικίας διακυβεύονται τεράστια συμφέροντα οἰκονομικῆς φύσεως: Συμφέροντα Ἀσφαλιστικῶν Ἑταιρειῶν, Ταμείων Ὑγείας, Κρατικῶν Ὁργανισμῶν καί ἄλλων.

Στίς χῶρες τῆς Ἑνωμένης Εὐρώπης ὑπολογίζεται ὅτι τό 20% τῶν δαπανῶν γιά τήν Ὑγεία ξοδεύονται γιά τίς τελευταῖες ὥρες τῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων. Καί ὅτι, τό κρεβάτι κάθε ἐτοιμοθανάτου ἔχει κόστος δαπάνης 4/πλάσιο ἀπό τό κανονικό. Στίς δέ Μονάδες Ἑντατικῆς Θεραπείας (Μ.Ε.Θ.) εἶναι πολλές φορές πολλαπλάσιο τοῦ 4/πλασίου αὐτοῦ, αὐτόχρημα ἐξαντλητικό γιά τά Ταμεῖα Ὑγείας, ἐξουθενωτικό δέ μέχρι καί καταστροφικό γιά ἕναν ἰδιώτη-κοινό πολίτη.

Οἱ Ἀσφαλιστικές Ἑταιρεῖες εἶναι ἰδιωτικές ἐπιχειρήσεις. «Οἰκονομικοί δέ παράγοντες», ἀλλά καί κάποιες «κοινωνικές ὁργανώσεις», διερωτῶνται: «γιατί τάχα νά δαπανῶνται τέτοια ποσά γιά ἐτοιμοθανάτους, ὅταν τά διατιθέμενα κονδύλια δέν ἐπαρκοῦν γιά τούς ἀσθενεῖς οἱ ὅποιοι ἔχουν ἐλπίδες νά ἐπιβιώσουν. Ἀποκαθιστάμενοι δέ νά ἐπανεέλθουν στίς παραγωγικές τους δραστηριότητες! Ἔτσι, ὅμως, τό πόσο ἀξίζει ἡ ζωή τοῦ κάθε ἀνθρώπου γίνεται «λογιστική πράξη».

Εἶναι εὐλόγο, πλέον, νά ἀναλογισθεῖ κανεῖς τί σημαίνουν αὐτά γιά τήν ἐπιβίωση τῆς 3^{ης} ἡλικίας. Καί

μέ τίς ἐπιπτώσεις ἀπό τίς ἀλλεπάλληλες περιοπέες στίς δαπάνες γιά τήν Ὑγεία καί τήν «Κοινωνική Πρόνοια». Ὅπως καί τό «πλαφόν τῶν 1.500 εὐρώ στίς ὑπηρεσίες ὑγείας γιά κάθε ἀσφαλισμένο».

Β) Η «ΠΟΙΟΤΗΤΑ ΖΩΗΣ»

Πολύς λόγος γίνεται γιά τό «ἂν ἀξίζει νά ζεῖ κανεῖς μιά τέτοια ζωή», ὅπως τήν ἔχουμε καταντήσει, ἢ «μᾶς ἔχουν καταντήσει». Μέ τά ἑκατομμύρια τῶν οἰκογενειῶν νά βυθίζονται καθημερινῶς σέ ὄλο καί μεγαλύτερη δυσπραγία. Αὐτό δέ μᾶς ἀφορᾷ ὅλους. Στρέφεται ὅμως περισσότερο τό βλέμμα, καί μέ κάποιος δέος — ἂν μή καί μέ οἶκτο — πρὸς τούς τῶν μεγαλυτέρων, ἡλικιῶν, γιά τό τί περιμένει τά ἄλλοτε «περήφανα γηρατεία», πού τώρα εἶναι σάν «εἰρωνεῖα». Διότι αἰσθάνονται καί «προδομένοι», ἐπειδή νοιώθουν «στό πετσί» τους δυσμενέστερη τήν προοπτική τῆς ἐπιβίωσής τους.

Κάποιους ἀπό αὐτούς τούς ἔχουν ἤδη πάρει οἱ «δικοί» τους ἀπό τούς «Οἴκους Εὐγηρίας», ἐπειδή τά οἰκονομικά στένεψαν πέρα ἀπό τά ὅρια ἀντοχῆς τους, καί στριμώχνονται ἀκόμη περισσότερο στό στενό τους διαμέρισμα. Σέ ποιά παρηγοριά ὅμως νά ἐπαναπαύονται οἱ ἡλικιωμένοι, εἴαν δέν ὑπάρχει τό ἀνάλογο καί ἀπαραίτητο «ψυχικό σθένος». Ἐνῶ αἰσθάνονται τόν ἑαυτό τους ὡς «ἄχθος ἀρούρης» γιά τό ὑπόλοιπο τῆς ζωῆς τους.

**ΕΥΘΑΝΑΣΙΑ,
«ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΥΘΑΝΑΣΙΑ»
ΚΑΙ Η «ΠΟΙΟΤΗΤΑ ΖΩΗΣ»
ΑΝΘΡΩΠΩΝ ΤΗΣ 3^{ης} ΗΛΙΚΙΑΣ**

Ἡ λέξι «εὐθανασία», ἐκ τοῦ ρήματος εὐθανατέω-ω, σημαίνει τό «εὐθνήσκειν», ἀποθνήσκω δηλαδή τόν καλόν θάνατον. Τόν εὐκολο χωρίς ἀγωνία ἢ πόνους ἢ ταλαιπωρίες θάνατο, καί τόν ἔνδοξο γιά τήν πατρίδα ἢ γιά τήν πίστη.

Μορφή «κοινωνικῆς εὐθανασίας» στήν Ἀρχαία Ἑλλάδα ἦταν ἡ «γεροντοκτονία». Ἐφημεύετο στή Κέα (τό νησί, γνωστό σήμερα ὡς «Τζιά»). Καί ὅσοι περνοῦσαν τά 60 τοὺς χρόνια, ἔπρεπε νά πιοῦν τό «κώνειο» γιά νά πεθάνουν, μέ τήν ἀντίληψη ὅτι «ὅποιος δέν μπορεῖ νά ζεῖ καλά καί νά ἀπολαμβάνει τή ζωή, δέν θά ἔπρεπε νά συνεχίζει νά ζεῖ».

Οἱ Κάσπιοι, τοὺς γονεῖς τους, ὅταν ἔφθαναν στά 70 τοὺς, τοὺς ἐκλείναν κάπου, ἐγκαταλείποντάς τους μέχρι νά πεθάνουν ἀπό τήν πείνα. Γεροντοκτονία ἦταν καί ἡ «δοκιμασία τοῦ κοκοφοίνικα». Γεροντοκτονία, ἐπίσης, σάν «ἔθιμο», ἐφήρμοσαν καί οἱ Μασαγέτες, οἱ Ἑρῶλοι καί οἱ Βακτριανοί.

«Κοινωνική εὐθανασία» καί ὄχι «εὐγονική» —ὅπως εὐφημιστικῶς τήν παρουσίασαν— ἦταν καί ἡ «εὐθανασία» τοῦ Νίτσε. Ὁ ὁποῖος ὑποστήριζε ὅτι: «*θά πρέπει νά θανατώνονται τά παράσιτα τῆς κοινωνίας, ἀλλά καί ἄνθρωποι οἱ ὁποῖοι φυτοζωοῦν, ἔχοντας χάσει τό αἶσθημα τοῦ μέλλοντος*».

Τέτοια ἦταν, μέ ἀπόφαση τῆς Ἐθνικοσοσιαλιστικῆς Κυβερνήσεως τῆς Γερμανίας, καί ἡ θανάτωση τῶν 80.000 Γερμανῶν πού «ἔπασχαν ἀπό ἀθεράπευτες ἀρρώστιες» γιά τήν «καθαρότητα τῆς φυλῆς τους». Αὐτό δέ πρὶν ἀπό τό «ὀλοκαύτωμα» μέ τά 6.000.000 θύματα Ἑβραίουσ τοὺς θαλάμους ἀερίων, τῶν ὁποίων τά πτώματα ἐξαφάνιζαν στά κρεματόρια.

Ἡ «εὐθανασία τοῦ Νίτσε» ἐφαρμόσθηκε καί ἀπό ἄλλα κράτη, εἴτε γιά τήν ἐξόντωση ἀνεπιθύμητων ὁμάδων ἀνθρώπων, εἴτε γιά τήν κοινωνική, τήν φυλετική ἢ τήν «ἐθνική καθαρότητά» τους, ὅπως ἔχει ἀποκαλυφθεῖ μέ πληθώρα δημοσιευμάτων. Καί ὡς τέτοια ἀναφέρθηκαν: Σουηδία, Αὐστρία, Δανία, Τσεχοσλοβακία, Βέλγιο, Ἑλβετία, Η.Π.Α., Ἰαπωνία. Ἐφήρμοζαν δέ, κυρίως, τήν μέθοδο τῆς στείρωσης, ὡς τήν πλέον πρόσφορη, γιά νά ἀπαλλάξουν τίς χῶρες τους ἀπό. «διανοητικῶς ἀνάπηρους ἢ καθυστερημένους, ἀνεπιθύμητους, τσιγγάνους, φτωχοὺς, ἀλκοολικοὺς, ἐγκληματίες, γυναῖκες ἐλευθερίων ἠθῶν, σεξουαλικῶς διεστραμένους κ.ἄ.». Οἱ ἀριθμοὶ τέτοιων περιπτώσεων, σέ κάθε χώρα, ἔφθαναν ἀπὸ 10.000-60.000 ἀνθρώπους.

Στήν Ἑλλάδα, τό κράτος καί ἡ ἐλληνική κοινωνία ἔχουν τήν ἐκ τοῦ Συντάγματος ὑποχρέωση «νά προστατεύουν τή ζωή ὡς τό ὑψιστον ἀγαθόν», προσφέροντας στόν ἄρρωστο στοργή καί συμπαράσταση. Καί ἡ ἐλληνική νομοθεσία δέν συγχωρεῖ

οὔτε τὴν «εὐγονική» οὔτε τὴν «κοινωνική εὐθανασία».

Γιὰ τὴν 3^η ἡλικία, ἰδιατέρως, ἡ κοινωνία μας δέν ἀφίσταται τῶν πατρικῶν παραδόσεων. Καί ὅσο στενά καί νά εἶναι τὰ οἰκονομικά σέ ἓνα σπιτικό, ὁ Ἕλληνας ἔχει τέτοια λεβεντιά, ὥστε νά μὴ παραδίδει τοὺς ἡλικιωμένους τῆς οἰκογένειας στὴν ὁποιαδήποτε «κοινωνική εὐθανασία». Πιὸ κοντά δέ στὸν «παππού» καί τὴν «γιαγιά» εἶναι τὰ ἐγγόνια μέ ἀμφίδρομη τὴν ἀγάπη, τὸ ἐνδιαφέρον καί τὴ στοργή, τίς φιλικές μεταξὺ τους σχέσεις. Μέ τὸν καθένα στὴν ἀρμόζουσα «τάξη» του. Ὁ Ἕλληνας, γενικῶς, παιδαγωγεῖται «ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων» μέ σεβασμὸ πρὸς τοὺς γονεῖς, τοὺς παπποῦδες καί τίς γιαγιάδες. Ἔχουν δέ ὅλοι τους γαλουχηθεῖ μέ τὰ νάματα τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας καί πίστεως, καί ἡ «γεροντοκτονία εἶναι γι' αὐτοὺς ἐγκλημα κα-θοσιώσεως».

Ἡ «ποιότητα ζωῆς», τελευταίως, χρησιμοποιεῖται ὡς στοιχεῖο ἐκτιμήσεως γιὰ τὴν ἐφαρμογή κάποιου εἰδους «εὐθανασίας». Αὐτὸ δέ πρὸς ἀμβλυνση τύψεων συνειδήσεως γιὰ τὴν σύντμηση τῆς ζωῆς ἡλικιωμένων ἀνθρώπων. Καί μέ τὸ «πές πές», ἡ «ποιότητα ζωῆς» τείνει νά ὑποκαταστήσει τὸν «σεβασμὸ πρὸς τὴν ἱερότητα τῆς ζωῆς». Ὅμως, «κανεῖς δέν ἔχει τὸ δικαίωμα νά φθειρεῖ τὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου, μέ ὅποιονδήποτε τρόπο, ὅποια κι ἂν εἶναι» αὐτή, (Α' Κορ. 3, 17). «Ἐφ' ὅσον ἡ ζωὴ εἶναι δῶρον» τὸ ὅποῖον δέν τοῦ ἀνήκει. Καί ἡ κάθε ζωὴ ἔχει «ἄπει-

ρη ἀξία» (Μαρκ. 8, 36), ἀκόμη κι ἂν μᾶς «φαίνεται σάν νά μὴν ἀξίζει τίποτε».

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Οἱ Ἕλληνες, σχεδόν στό σύνολό μας, περνοῦμε πράγματι δύσκολες ὥρες. Δέν πρέπει ὅμως νά καμφθοῦμε. Ἀκόμη δέ κι ἂν γονατίσουμε ἢ καί πέσουμε, θά πρέπει νά προσπαθήσουμε ὥστε νά ξανασηκωθοῦμε καί νά παλαίψουμε. Διότι «οὐ χαλεπὸν τό πεσεῖν, ἀλλὰ τό πεσόντα κεῖσθαι καί μὴ ἀνίστασθαι». «Εἶδαμε, πάθαμε, μάθαμε» καί «ξέρουμε τώρα» ὅτι εἶναι ἀναπόδραστη ἀνάγκη νά σταθοῦμε στά πόδια μας, γιὰ νά παλαίψουμε σκληρά... Καί θά νικήσουμε!

Μέρα μέ τὴ μέρα συντελεῖται ἡ ἀγωνιστική μας ἀνασυγκρότηση καί ξυπνᾷ ὁ ἀλτρουισμὸς γιὰ τὸν «διπλανό» μας, ὁ ὁποῖος καί αὐτὸς ἔχει προβλήματα καί ἀνάγκες. Βλέποντας δέ γύρω μας ἀξιοθαύμαστες πρωτοβουλίες ἐξυπηρετήσεως συνανθρώπων μας, ἀναπερώνεται καί τὸ «ἠθικό» μας. Ἡ ἐθελοντική κοινωνική ἀλληλεγγύη, εἴτε ἀτομικὴ εἴτε μέ τὴ βοήθεια χορηγῶν, μέ τὴ συνεργασία τῶν Δήμων, κυρίως δέ καί τῆς πρωτοστατοῦσης μεταξὺ αὐτῶν Ἐκκλησίας, εἶναι ἐντυπωσιακή. Χορταίνουν ἑκατοντάδες χιλιάδες πεινασμένου λαοῦ. Προσφέρονται κλινοσκεπάσματα, ρουχισμός, διευκολύνεται ἡ ἐξεύρεση καταλύματος σέ ἄστεγους, ὥστε νά μὴ βρεθοῦν κάποιοι ἀπὸ αὐτοὺς «τὸ ἄλλο πρῶι» ξεπαγιασμένοι σέ κάποιο παγκάκι ἢ σέ ἓνα «γιατί»... καί πολλὰ ἄλλα.

Ἐντυπωσιακή εἶναι, τελευταίως, ἡ ἀνάπτυξη ἑνός παγκοσμίου δικτύου «κοινωνικοῦ» φιλελληνισμοῦ. Καί ἦταν αὐτό σάν μιὰ ἐλπιδοφόρα ἀνάσα, ὥστε ἀπό τόν κατατρεγμό εἰς βάρος τῶν Ἑλλήνων ὡς «τεμπέληδων», «ἀκαμάτηδων, ψεύτηδων», πού «ξημεροβραδυάζονται» στά καφενεῖα, καί «γλεντοκοποῦν μέ τά λεφτά τῶν φορολογουμένων τους», ὅπως μᾶς κατέκριναν πολλοί ἀπό τήν Εὐρώπη —καί συνεχίζουν— ἀπαξιώνοντάς μας. Καί ὅλα αὐτά —καί ἄλλα πολλά— τά ὑπομείναμε, ταπεινούμενοι.

Ὅμως, ποιά ἦταν ἡ δική μας «ἐντιμότητα», ἡ «ἀξιοπρέπεια», ἡ «εὐλικρίνεια» καί ἡ «συνέπεια» ἔναντι τῶν ὑποχρεώσεών μας, τίς ὁποῖες καί ἐνυπογράφως ἀναλαμβάνουμε ὅλα αὐτά τά χρόνια, ἔναντι τῶν «ἐταίρων» μας καί «δανειστών» μας;

Τούς κοροϊδεύουμε, λοιπόν, ἀυστόλως ὡς Πολιτεία. Μόνοι μας κατεξευτελισθήκαμε. Καί «τώρα ἔρχεται ἡ λυπητερή» γιά ὅσοι! **Πράγματι, φταίξαμε.**

Νά εἶναι, ἄραγε ἡ τελευταίως συντελουμένη μεταστροφή συμπαθείας τῆς παγκόσμιας κοινῆς γνώμης πρὸς τοὺς Ἕλληνες καί τήν Ἑλλάδα, ἀποτέλεσμα τοῦ ὅτι ἀρχίσαμε ὡς ἄνθρωποι νά συνερχόμαστε, ἀλλά ἐπὶ πλέον, καί διότι «βάζει τό χέρι του καί ὁ Θεός»! Διότι καί

πάλι «Πίσω μας στέκει ὁ Θεός» (Τό βιβλίο τοῦ Hans Killian «Sub Umbra Dei», 1957. Μετάφραση Ἀγλαΐας Μπίμπη-Παπασπυροπούλου, Ἐκδ. «Κάδμος»). Εἶναι ἓνα ὑπέροχο βιβλίο. Καί μᾶς βεβαιώνει περὶ τῆς αὐτοῦ πού καί ἐκ πείρας γνωρίζουμε ὅτι, «ὁ Θεός πάντοτε μᾶς συμπαράστέκεται, παρὰ τίς ἁμαρτίες μας, ὅταν τοῦ ζητᾶμε κάτι μέ πίστη».

Ὁφείλουμε, πάντως, νά συνεχίσουμε τήν «ἀνασυγκρότησή μας», ὡς ἄτομα καί ἔθνος. Καί χωρὶς ἐπανάπαυση, διότι ἔχουμε πολὺ δρόμο ἀκόμη νά διανύσουμε. Καί δέν πρέπει νά ξανακάνουμε τά προηγούμενα λάθη μας, παλινδρομώντας στίς «παληές μας ἁμαρτίες».

Εἶναι δέ καί τῆς πίστεώς μας δί-
δαγμα τό ὅτι: «...οὐδεὶς ἐπιβαλὼν
τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπ' ἄροτρον καί
βλέπων εἰς τὰ ὀπίσω εὐθετος ἐστὶν
εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ» (Λουκ.
9, 62).

Βλέπουμε, λοιπόν, «εἰς τόν προ-
κείμενον ἡμῖν ἀγῶνα». Καί παρα-
καλῶ, ὡσάν ἓνας ἐκπρόσωπός των
τῆς 3^{ης} ἡλικίας. «Μὴ ἀπορρίψῃς μέ
εἰς καιροὺς γήρως, ἐν τῷ ἐκλείπειν
τὴν ἰσχὺν μου μὴ ἐγκεταλίπῃς με»
(Ψαλμ. 70, 9).

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ Β. ΑΒΡΑΜΙΔΗΣ,
Καρδιολόγος
Ἀμ. Καθ. Παθολογίας
Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

ΟΙ ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ 1912-1913

(Συνέχεια εκ του προηγούμενου τεύχους)

Δ'

Ἐτσι στίς 4 Ὀκτωβρίου 1912 τὰ τρία σύμμαχα κράτη Ἑλλάδα, Σερβία, Βουλγαρία (τό Μαυροβούνιο ἐν τῷ μεταξύ εἶχε κηρύξει τόν πόλεμον μόνο του πρό δεκαημέρου) ἀπέστειλαν νέα διακοίνωση μέ τήν ὁποία ἐκήρυτταν τόν πόλεμον. Τά πνεύματα εἶχαν ἤδη ὠριμάσει καί ἀπό τίς δύο πλευρές στήν ιδέα πολεμικῆς ἀναμετρήσεως καί ἔτσι εἶχαν προηγηθεῖ ὅλες οἱ σχετικές στρατιωτικές προπαρασκευές (ἐπιστρατεύσεις, μετακινήσεις στρατιωτικῶν μονάδων πρός τό μελλοντικόν μέτωπον συγκρούσεων, γυμνάσια κ.λπ.).

Ἐτσι τήν αὐγή τῆς 5ης Ὀκτωβρίου 1912 ἡ ἐλληνική στρατιά τῆς Θεσσαλίας ἀρχίζει τήν μεγάλη ἐξόρμηση. Ὅπως ἐξελίχθησαν οἱ πολεμικές ἐπιχειρήσεις ἀπό τίς πρῶτες ἐβδομάδες τῆς συρράξεως οἱ στρατοί τοῦ Σουλτάνου δέν ἀντεῖχαν στήν ὁρμή τῶν ἐπιτιθεμένων συμμάχων στρατῶν καί ἄρχισαν νά ὑποχωροῦν σέ ὅλους τούς τομεῖς τοῦ μετώπου. Τοῦτο εἶχε ὡς συνέπεια νά ἐπακολουθήσει ἀγώνας ταχύτητας τῶν συμμάχων στρατῶν μέ ἐπιδίωξη τήν ἐξασφάλιση, ὅσον τό δυνατόν, με-

γαλυτέρων ἐδαφνικῶν πλεονεκτημάτων γιά τήν κάθε χώρα.

Σημαντικώτερη ἐκδήλωση αὐτοῦ τοῦ διασυμμαχικοῦ ἀνταγωνισμοῦ εἶναι ἡ ἐπιδίωξη προτεραιότητος γιά τήν ἀπελευθέρωση τῆς μακεδονικῆς πρωτεύουσας, τῆς Θεσσαλονίκης, μεταξύ ἐλληνικοῦ καί βουλγαρικοῦ στρατοῦ, μέ τό σημαντικό γιά τόν ἐλληνισμόν ἐπίτευγμα νά προηγηθεῖ ἡ εἴσοδος τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ στήν πόλιν σέ χρόνο μικρότερου τοῦ εἰκοσιτετραώρου στίς 26 Ὀκτωβρίου. Ὁ κύριος ὄγκος τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ ἔφθασε στά περίχωρα τῆς πόλεως μετά τήν νικηφόρον μάχη τῶν Γιαννιτσῶν τήν παραμονή τῆς 26ης Ὀκτωβρίου, ὅποτε ὁ ἀρχηγός τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ πού ὑπεράσπιζε τήν πόλιν Χασάν Ταξίμ πασᾶς ἐπείσθη ἀπό τούς ἐκεῖ διατελοῦντες προξένους τῶν μεγάλων δυνάμεων νά διαπραγματευθεῖ μέ τήν ἡγεσία τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ τούς ὅρους γιά τήν παράδοση τῆς πόλεως, προκειμένου νά ἀποφευχθεῖ διεξαγωγή μάχης πρό αὐτῆς. Μετά ἀπό ἀνταλλαγή πρότασεων καί ἀντιπροτάσεων καί ἀπό τὰ δύο μέρη ὁ Τοῦρκος πασᾶς ἀποδέχθηκε τούς ἐλληνικούς ὅρους, ὥστε νά ὑπογράψει τό πρωτόκολλον παραδόσεως

της πόλεως, τό όποϊον συνέταξε ι-
διοχείρως ό Ίων Δραγούμης καί ό
όποϊος στήν συνέχεια, μετά τήν πα-
ράδοση της πόλεως καί τήν είσοδον
σέ αὐτήν τών ἑλληνικῶν στρατιωτι-
κῶν τμημάτων ὑψωσε τήν ἑλληνική
σημαία στό μητροπολιτικό μέγαρο.
Τοῦτο ἐνόχλησε στό ἔπακρον τούς
βουλγάρους τῶν όποϊων μία μεραρ-
χία ἐβάδιζε μέ ταχύ ρυθμόν πρός
τή Θεσσαλονίκη. Ἀκολούθησε δό-
λιον αἶτημα της βουλγαρικής στρα-
τιωτικῆς ἡγεσίας, νά εισέλθει μι-
κρόν τμήμα τοῦ στρατοῦ στήν πόλη
πρός ἀνάπαυση, πρᾶγμα τό όποϊον
ἔγινε δεκτόν ἀπό ἑλληνικῆς πλευ-
ρᾶς, μέ ἀποτέλεσμα ὅμως νά ἐγκα-
τασταθεῖ στήν πόλη σημαντική δύ-
ναμη βουλγαρικοῦ στρατοῦ ὡς συγ-
κάτοχος αὐτῆς, μέ συνέπεια τήν δη-
μιουργία πολλῶν προβλημάτων στήν
καθημερινή ζωή της πόλεως.

Αὐτή ἡ τακτική τῶν βουλγάρων
ἐφαρμόσθηκε καί σέ ἄλλα σημεία
τοῦ μετώπου ὅπου ὑπῆρχεν γειτ-
νίαση τῶν δύο στρατῶν καί ἐπῆρσαν
πολλές φορές μορφή ἀνοικτῆς ρή-
ξεως, ἰδιαίτερα στίς περιοχές Νιγρί-
τας, Παγγαίου καί Ἐλευθερῶν, σέ
βαθμό πού νά πιστεύεται, ὅτι εἶχαν
ἀρχίσει πολεμικές μεταξύ των ἐπι-
χειρήσεις. Τό ἴδιο συνέβη καί ὡς
πρός τούς Σέρβους σέ μικρότερο ὅ-
μως βαθμό. Τόν Μάϊον 1913 οἱ
συμπλοκές αὐτές ἔγιναν συχνότερες.
Στό τέλος αὐτοῦ τοῦ μηνός καθορί-
σθηκε μία διαχωριστική γραμμή με-
ταξὺ Ἑλλήνων καί Βουλγάρων προ-
κειμένου νά ἐπέλθει ἡρεμία, ἀλλά
καί αὐτή παρεβιάσθη ἀπό τήν βουλ-
γαρική πλευρά.

Ε'

Όλες αὐτές οἱ ἐκκρεμότητες στό
μακεδονικό μέτωπο εἶχαν σάν συ-
νέπεια ἡ ἐκστρατεία στήν Ἡπειρο
νά μή ἔχει τούς γοργούς ρυθμούς
ἐπιτυχίας ὅπως στήν Μακεδονία
διότι ἀρχικά εἶχαν διατεθεῖ περιο-
ρισμένες δυνάμεις γιά τόν στρατόν
τῆς Ἡπείρου. Παρά ταῦτα καί στήν
Ἡπειρο ὑπῆρξαν νίκες κατὰ τῶν
Τούρκων μέ ἀποτέλεσμα ἀρχικά τήν
ἀπελευθέρωση της Πρέβεζας καί της
Φιλιππιάδας. Ἐγιναν ἐπίσης ἀποβά-
σεις ἑλληνικοῦ στρατοῦ στούς Ἀ-
γίους Σαράντα καί στήν Χειμάρρα
μέ ἐπιτυχῆ ἔκβαση στόν τομέα της
βορείου Ἡπείρου. Ὅμως ἡ τουρκι-
κή φρουρά τοῦ Ἑσσάτ πασᾶ στά
Ἰωάννινα προέβαλλε ἰσχυρή ἀντί-
σταση, ἰδίως στή θέση τοῦ ὄχυροῦ
τοῦ Μπιζανίου. Τέλος ἡ γενική ἐπί-
θεση τοῦ στρατοῦ τῆς Ἡπείρου ἐκ-
δηλώθηκε τίς πρωῒνές ὥρες τῆς
20ῆς Φεβρουαρίου 1913 σύμφωνα
μέ τό σχέδιον τοῦ Ἐπιτελείου, ἡ
όποία ἐπέφερε καί τό τελικό ἀπο-
τέλεσμα.

Τήν νύκτα 21 πρός 22 Φεβρουα-
ρίου ἐφθασαν στίς ἑλληνικές προ-
φυλακές δύο Τούρκοι ἀξιωματικοί
τοῦ ἐπιτελείου τοῦ Ἑσσάτ πασᾶ μέ
τόν ἐπίσκοπον Δωδώνης, οἱ όποιοι
ἔφεραν ἐπιστολή τῶν προξένων τῶν
Μεγάλων Δυνάμεων καί προτάσεις
γιά τήν παράδοση της πόλεως τῶν
Ἰωαννίνων καί τοῦ ὄχυροῦ τοῦ
Μπιζανίου. Τό ἑλληνικόν στρατη-
γεῖον ἐδέχθηκε τήν ἄνευ ὀρων πα-
ράδοση της πόλεως καί τοῦ Μπιζα-
νίου. Τό πρωί τῆς 22ας Φεβρουα-
ρίου ό τότε διάδοχος Κωνσταντῖνος

νακήρυξή της σέ άνεξάρτητο καί κυρίαρχον κράτος. Ἡ Τουρκία παρῶς τήν Κρήτη στίς βαλκανικές χώρες, παραιτουμένης ὑπέρ τῶν τελευταίων ἀπό ὅλα τά κυριαρχικά δικαιώματα ἐπ' αὐτῆς. Ἡ Τουρκία καί οἱ νικήτριες βαλκανικές χώρες ἀνέθεταν στίς προαναφερθεῖσες ἑξὶ Μεγάλες Εὐρωπαϊκές Δυνάμεις τήν ρύθμιση τῆς τύχης τῶν μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης τουρκικῶν νησιῶν τοῦ Αἰγαίου Πελάγους, τά ὁποῖα εἶχαν ἀπελευθερωθεῖ ἀπό τό ἐλληνικό ναυτικό, καθώς καί τόν καθορισμόν τοῦ καθεστῶτος τοῦ Ἀγίου Ὄρους. Τέλος ἡ Τουρκία καί οἱ τέσσερις βαλκανικές χώρες ἀνέθεσαν σέ διεθνή ἐπιτροπή, ἡ ὁποία θά συνήρχετο στό Παρίσι, τόν διακανονισμόν τῶν οἰκονομικῶν προβλημάτων, τά ὁποῖα θά προέκυπταν κυρίως ἀπό τίς ἐδαφικές ἐκχωρήσεις, τίς ὁποῖες καθόριζε ἡ συνθήκη αὐτή.

Εἶναι γεγονός ὅτι μέ τό πέρας τοῦ πρώτου βαλκανικοῦ πολέμου οἱ Τοῦρκοι εἶχαν περιορισθεῖ στήν Εὐρώπη μόνον ἐπὶ τῆς χερσονήσου τῆς Καλλιπόλεως, ἐνῶ οἱ σύμμαχοι κατεῖχαν τό μεγαλύτερο μέρος τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας, ἀλλά ὅμως ἐξ ἀδαιρέτου. Καί κάθε ἓνα ἐκ τῶν συμμάχων κρατῶν ἐθεωροῦσε ὡς δικό του ὅ,τι αὐτό εἶχε κατακτήσει στήν διάρκεια τοῦ πρώτου βαλκανικοῦ πολέμου καί ὅ,τι ἄλλο αὐτό συνεπάγετο. Ἡ Βουλγαρία ἦταν ἡ χώρα, ἡ ὁποία εἶχε τίς μεγαλύτερες σέ ἔκταση ἐδαφικές προσαρτήσεις.

Πέραν ὅμως τούτου μέ τά συνεχῆ ἐπεισόδια, τά ὁποῖα ἐδημιουργοῦσαν

ὁ βουλγαρικός στρατός καί οἱ βούλγαροι κομιτατζήδες ἐνέγραφαν ὑποθήκες ὑπέρ τοῦ ἑαυτοῦ των, κατά τήν μελλοντική χάραξη τῶν ὁριστικῶν συνόρων τῶν βαλκανικῶν χωρῶν. Πρὸς τοῦτο ὁ βουλγαρικός στρατός στήν Μακεδονία πολλαπλασίασε τίς προσβολές κατά τῶν ἐλληνικῶν τμημάτων.

Ἀκόμη παρὰ τήν πρόταση τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐπιτελείου γιά οὐδέτερη ζώνη ἀπό τήν Δοϊράνη μέχρι τή Νιγρῆτα καί τίς Ἐλευθερές συνέχισαν τήν κατοχή τῶν σημείων τά ὁποῖα εἶχαν καταλάβει καί συγχρόνως προωθοῦσαν μεγαλύτερα τμήματα στρατοῦ καί κομιτατζήδων γιά τήν ἐπίτευξη τῶν σκοπῶν των. Ἐπεισόδια ἐπίσης ἐγίναν καί μέσα στή Θεσσαλονίκη. Τέλος μέ τήν προοπτική, ἡ ὁποία εἶχε διαφανεῖ γιά τήν σύγκλιση τῶν βαλκανικῶν χωρῶν πρὸς διακανονισμόν τῶν διαφορῶν των στήν Πετρούπολη καί τήν διαιτησία τοῦ Τσάρου, ἡ Κυβέρνηση τῆς Σόφιας ἔκρινε σκόπιμο, ὅτι θά τῆς ἦταν χρήσιμο νά ἐμφανισθεῖ σέ αὐτήν μέ ὅσον τό δυνατόν περισσότερα κεκτημένα στήν συνδιάσκεψη αὐτήν, ὥστε νά ἐπιτύχει καί τά μεγαλύτερα ὀφέλη ἐξ αὐτῆς. Ἐτσι τήν νύκτα 16 πρὸς 17 Ἰουνίου 1913 οἱ βουλγαρικές δυνάμεις ἐξάπλυσαν συντονισμένη ἐπίθεση, τόσον κατά τῶν ἐλληνικῶν προωθημένων ἀποσπασμάτων στίς περιοχές Νιγρίτας καί Παγγαίου, ὅσον καί κατά τῶν σερβικῶν στήν Γευγελή, τήν ὁποία καί κατέλαβαν.

Ἀπό τήν πρώτη στιγμή οἱ ἐλληνικές δυνάμεις ἀντέδρασαν μέ ταχύ-

Αυστροουγγαρία πρωτοστάτησαν στην ίδρυση του νέου αλβανικού κράτους. Τά σύνορα του κράτους αυτού χαράχθηκαν σύμφωνα με αποφάσεις των Μεγάλων Δυνάμεων. Συγκεκριμένα τά νότια σύνορα της 'Αλβανίας καθορίσθηκαν με τό πρωτόκολλον της Φλωρεντίας στίς 4 Δεκεμβρίου 1914. Σύμφωνα με αυτό ολόκληρη ή Βόρειος 'Ηπειρος παραχωρήθηκε στην 'Αλβανία μαζί με τή νησίδα Σάσσωνα, πού είχε ένωθει με τήν 'Ελλάδα τό 1861 ως έξάρτημα των 'Ιονίων νήσων. Τό πρωτόκολλον της Φλωρεντίας επικυρώθηκε με απόφαση των Μεγάλων Δυνάμεων στίς 13 Φεβρουαρίου 1914, σύμφωνα με τήν όποία επιδικάσθησαν όλα τά υπό έλληνική κατοχή νησιά του Αιγαίου πελάγους εκτός από τήν 'Ιμβρο καί τήν Τένεδο στην 'Ελλάδα με άντάλλαγμα τήν αποχώρηση του έλληνικού στρατού από τήν Βόρεια 'Ηπειρο καί τήν ουσιαστική ύποταγή των εκεί ελληνικών πληθυσμών σέ νέον δυνάστη. 'Η σήμερον ύφισταμένη μεθοριακή γραμμή με τούς βορείους γείτονες της χώρας μας είναι εκείνη πού

ώρισαν πρό ενός αιώνος ή συνθήκη του Βουκουρεστίου καί τό πρωτόκολλον της Φλωρεντίας.

Τά ίδια όφέλη καί ή εξ αυτών προκύπτουσα άπελευθέρωση των εκεί εγκατεστημένων από αιώνων ελληνικών πληθυσμών, τά όποια επικυρώθησαν στην 'Ελλάδα είναι λιγότερα από όσα ό ελληνικός στρατός στους πολέμους 1912-1913 επέτυχε νά άπελευθερώσει όπως ή βόρειος 'Ηπειρος καί οι ελληνικές πόλεις Μελένικο, Στρώμνιτσα, οι όποιες άνήκουν σήμερα στην Βουλγαρία.

Χαρακτηριστικόντωνβαλκανικών πολέμων, πέραν των στρατιωτικών επιχειρήσεων καί των νικηφόρων μαχών, είναι καί τό παρασκήνιον των διαβουλεύσεων επί διπλωματικού πεδίου, τόσον των μετεχουσών σέ αυτούς χωρών, όσο καί των Μεγάλων Δυνάμεων των ευρωπαϊκών χωρών, για τήν κατοχύρωση των ιδιικών των συμφερόντων στον βαλκανικόν χώρον.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Κ. ΣΤΑΘΑΚΗΣ

Im Memoriam

Τό ἄρθρο τοῦ κ. Νίκου Γαλέτα στό καλοκαιρινό τεῦχος τῶν «Ἀκτίνων» «Τό μετέωρο βῆμα» μᾶς γύρισε σέ παλιά ἀγαπημένα χρόνια τῆς νιότης μας, τότε πού τό «Ἔργο», ἡ «Κίνηση» βρισκόταν σέ πλήρη ἀνθιση σ' ὁλόκληρη τήν Ἑλλάδα. Τί παλμός, τί αἰσιοδοξία, τί ἐλπίδα μέσα σέ καιρούς καί τότε δυσχείμερους. «Μιά καινούρια Ἑλλάδα θέμε, μιάν Ἑλλάδα τοῦ Χριστοῦ». Τό τραγουδοῦσαμε, τό βροντοφωνοῦσαμε, τό ἐλπίζαμε κι ὡς ἓνα σημεῖο τό ζοῦσαμε. Ὅχι, δέν εἴμασταν ἐγκλωβισμένοι σέ κάποιο «καταφύγιο ἰδεῶν». Βιώναμε τρόπους ζωῆς πού μᾶς ἐνέπνεαν, γιατί θεμελιώνονταν στά μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας, τήν ἐξομολόγηση καί τήν θεία κοινωνία. Καί ἐπιπλέον στόν καθημερινό προσωπικό ἀγώνα μέ τή μελέτη τῆς Ἀγίας Γραφῆς. Ἄν κάποτε χαλαρώσαμε ἢ καί προδώσαμε, ἄς αἰτιόμαστε τόν ἑαυτό μας. Ὡστόσο θά μποροῦσε νά ρωτήσει κανεῖς: Δέν ἔγιναν λάθη, ὅλα ἦταν τέλεια; Ἀσφαλῶς καί ἔγιναν. Ὅμως στόν κόσμο τοῦτο ὑπάρχει κάτι τέλειο;

Εὐχαριστῶ θερμά τόν κ. Νίκο Γαλέτα πού μᾶς θύμισε τή δυναμική κίνηση τῆς χριστιανικῆς νιότης στήν πρωτεύουσα. Ὑπάρχει πολλή γνησιότητα καί συγκίνηση στό ἄρθρο του. Ἐπιτρέψτε μου κάποιες ἀνάλογες πληροφορίες καί γιά τήν «συμπρωτεύουσα», ὅχι ἐπώνυμες, ὁμαδι-

κές. Πάντως οἱ ἥρωες καί ἐδῶ στάθηκαν διακεκριμένα μέλη τῆς κοινωνίας τῆς Θεσσαλονίκης μέ προσφορά κοινωνική, ἐπιστημονική, ἐκπαιδευτική, ἀκόμα καί λογοτεχνική.

* * *

Προοιμιακά σημειῶνω ὅτι τό χριστιανικό ἔργο τῆς Θεσσαλονίκης τό θεμέλιωσαν καί τό ἔχτισαν τρεῖς ἀληθινά ἰσχυρές προσωπικότητες: Ὁ π. Λεωνίδας (Παρασκευόπουλος), ὁ π. Φώτιος (Σταματόπουλος) καί ὁ θεολόγος Ἀθανάσιος Φραγκόπουλος. Εἶχαν καί τρεῖς λαμπρούς συνεργάτες: Τό γυμνασιάρχη —ἀργότερα Γενικό Ἐπιθεωρητή Μ.Ε.— Βασίλη Χατζηανδρέου, τόν συμβολαιογράφο Ἀλκή Τζούφη καί τόν διακεκριμένο δικηγόρο Μανώλη Μάνο. Παράλληλα φυσικά καί πολλούς ἄλλους.

Καί τώρα στά καθέκαστα: Περιστατικό πρῶτο: Χειμῶνας τοῦ 1943. Μαθητές ἐμεῖς τῆς Γ' Γυμνασίου «νέου τύπου». Στό βάθος τῆς ὁδοῦ Λαγκαδᾶ, στό γνωστό στρατόπεδο «Παύλου Μελά», οἱ Γερμανοί κρατοῦσαν τοὺς ἀντιστασιακοὺς. Ἀνάμεσά τους μιὰ ἥρωική μορφή, ὁ ἀρχιμανδριτῆς Διονύσιος Χαραλάμπους, ἀργότερα ἐπίσκοπος Λήμνου καί τέλος Τρίκης καί Σταγῶν. Ἀξιομνημόνευτο τό βιβλίο του «Μάρτυρες». Ἡ κατάσταση στά κελιά ἀφόρητη. Πείνα, ψείρα, καθη-

μερινός κίνδυνος θανάτου. Έτοιμο τό έκτελιστικό απόσπασμα για κάθε έγκλειστο. Κάθε πού δινόταν εύκαιρία, αρία καί ποῦ δηλαδή, μικρές ομάδες από μαθητές καί φοιτητές επισκέπτονταν τούς κρατούμενους. Τούς μοίραζαν τρόφιμα, ροῦχα, ἐλπίδα. Μέλη τῆς χορωδίας τῆς «'Αδελφосύνης» (ἀργότερα Χ.Μ.Ο.) οἱ περισσότεροι. Χοράρχης ὁ κ. Χαρίλαος (Παπαγεωργίου). Ὅταν οἱ φύλακες τό επέτρεπαν, ἄρχιζε τό τραγούδι, ὕμνοι τῶν κατηχητικῶν καί δημοτικά τραγούδια. Ἡ μεγάλη συγκίνηση ἦταν ἄν, σπανιότατα βέβαια, περιέρχονταν στά χέρια τοῦ ὑπεύθυνου κανένα κρυφό σημεῖωμα για τούς οἰκείους του. Καί τότε νά τρέχει κανείς στήν οἰκεία γειτονιά για τήν ἐπίδοση. Τί ἀγωνία, ἀλλά καί τί ἐσωτερική πλήρωση...

Περιστατικό δεύτερο: 25^η Μαρτίου τῆς 1943. Οἱ Βούλγαροι, κατακτητές τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας καί τῆς Θράκης, εἶχαν στήσει ἕνα «μορφωτικό κέντρο» στήν ἀνατολική Θεσσαλονίκη, Ἀγίας Τριάδος 24, νομίζω. Σκοπός τους βέβαια ἡ προπαγάνδα. Ὅλο ἐκδηλώσεις δῆθεν μορφωτικές, ψυχαγωγικές, ὁμιλίες καί καλοπιάσματα. Καί παράλληλα νά μοιράζουν στούς ἐπισκόπους ἄφθονα τρόφιμα τήν ὥρα τῆς μεγάλης πείνας. Δοκιμασία σκληρή για τόν φτωχό κοσμάκη.

Ὅσοσο ἡ ἐθνική ἐκείνη ἐπέτειος δέν πῆγε χαμένη. Μέσ στή μαυρίλα τῆς κατοχῆς τά παιδιά τῆς «'Αδελφосύνης» μαζί μέ πολλούς φοιτητές τοῦ «Ἔργου», πού μετεῖχαν στά συσσίτια τῶν κατηχητικῶν, γιορτά-

σανε τήν 25^η Μαρτίου μέ παρέλαση μπρός στό βουλγαρικό στέκι κρτώντας ἐλληνικές σημαῖες καί τραγουδώντας ἐμβατήρια. Στήν πραγματικότητα ἦταν ἕνα συλλαλητήριο κατά τῆς βουλγαρικῆς προκλητικότητας.

Καί τά τραγούδια τους; «Δέν θά τήν πάρουνε ποτέ τή γῆ τῶν Μακεδόνων», «Μακεδονία ξακουστή τοῦ Ἀλεξάνδρου ἡ χώρα» καί ἄλλα τέτοια ὠραῖα. Ἐμπνευστής τῆς ἐκδήλωσης ὁ π. Λεωνίδας. Καί οἱ Βούλγαροι; Ἐντρομοί ἐκλείσαν πόρτες καί παράθυρα καί ταμπουρώθηκαν μέσα. Ἀπό τήν ἄλλη μέρα τό «μορφωτικό κέντρο» τους ἐκλείσε.

Περιστατικό τρίτο: Μετά τό 1950, φοιτητές πιά ἐμεῖς στό τρίτο ἢ τό τέταρτο ἔτος. Ἡ Χ.Φ.Ε. μιά δυνατή παρουσία στό Ἀριστοτέλειο, τόσο σέ ἐκλογικό πληθος ὅσο καί σέ ἐπίδοση στά μαθήματα. Καί πάντα μέ τό «σῆμα» στό πέτο παρά τήν ἀπαρέσκεια κάποιων καθηγητῶν.

Τήν ἐποχή ἐκείνη (ἐφορος τῆς Χ.Φ.Ε., ὁ νεαρός δικηγόρος Σπῦρος Γουλιέλμος, Α΄ γραμματέας ὁ φοιτητής τῆς ἱατρικῆς Γιώργος (Παπαζαχαρίου) τό θέμα τῆς Κύπρου οἰστρηλατοῦσε ὁλόκληρο τόν φοιτητικό κόσμο, ἀνεξάρτητα ἀπό πολιτικές τοποθετήσεις. Καί ἡ Χ.Φ.Ε. πάντα μπροστά.

Γυρίζαμε λοιπόν ἀπό μιά μεγάλη φοιτητική συγκέντρωση, κυμαινόμενη θάλασσα, στήν πλατεία Ἀριστοτέλους. Ξαναμμένοι, μέ πιασμένη τή φωνή ἀπό τίς ζητωκραυγές καί τά

συνθήματα, έτοιμοι για κάθε προσφορά στον εθνικό αγώνα. Μιά από τις ωραιότερες έκδηλώσεις για τη μαρτυρική Κύπρο. "Ένωση, Ένωση, Ένωση! Βούιζε ή πλατεία, ή παραλία, οί δρόμοι ως πάνω στην Έγνατία. Καί τήν πήραν τή φωνή τά κύματα του Θερμαϊκού, τήν πήγαν μακριά ως τή Λευκωσία, ως τό Λονδίνο, ως τόν Ο.Η.Ε. στή Ν. Ύόρκη. «Ένωση». Πως έκφυλίστηκε, πως ξεχάστηκε ό τίμιος στόχος...

Κύριος όμιλητής ήταν ό άξέχαστος Κύπριος φοιτητής τής γεωπονικής σχολής Κυριάκος Μάτσης. Γεννημένος ρήτορας, ήξερε νά συναρπάζει

τό άκροατήριό του, νά παρασύζει μέ τόν χειμαρρώδη λόγο του. Καί προπαντός γενναίο παλληκάρι. "Όταν τόν κάλεσε τό χρέος, παράτησε τίς σπουδές του καί, όπως άλλοτε οί ιερολοχίτες του Ύψηλάντη, έντάχθηκε στήν Ε.Ο.Κ.Α. σέ θέση ήγετική. Είναι γνωστό πως θυσιάστηκε στον βωμό τής πατρίδας. Δέν άνήκε στή Χ.Φ.Ε. ό Κυριάκος Μάτσης. Ήταν όμως άνεξάρτητος συνεργάτης μέ πίστη καί ιδανικά. Κάτοχος κι ενός άντιτύπου τής Άγίας Γραφής «τής τσέπης».

Αυτά για νά μή ξεχνιόμαστε. Im Memoriam.

I. A. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

ΓΥΡΩ ΑΠ' ΤΑ ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΑ

Είς μνημόσυνον...

Γυρεύουμε τό ύψος τής γιορτής
νά φτάσουμε τ' άπερινόητο.
Άγωνιζόμαστε, τήν πρόγευση
νά νοιώσουμε τής χαράς της.
Άγκομαχοϋμε, μήπως ή ποίησή της
γλυκάνει τίς ψυχές μας
καί προσδοκοϋμε, κάποιο ρίγος έστω
νά μās δονήσει από συγκίνηση.
Κι όμως έσύ, άξέχαστε Παπαδιαμάντη,
όλα μās τάχεις δώσει αυτά,
άπλά, όπως τά είχες ζήσει,
κοντά σέ άδολες καί ταπεινές καρδιές
μέσα σ' έρημικά, φτωχά έκκλησάκια
μέ ψαλμωδία πηγαία,
σ' άτμόσφαιρα κατάνυξης,
θερμή από κεριά, από λιβάνι
καί πάνω άπ' όλα από πίστη.

Γ. Α. ΚΑΧΡΙΜΑΝΗΣ

ΣΧΟΛΙΑ

ΑΠΕΡΓΙΑΚΟΣ ΣΑΛΟΣ

Τό σχόλιον τό ὅποῖον ἀκολουθεῖ δέν ἔχει πολιτικόν χαρακτήρα, ἀλλά προβλέπει στήν ἀποτίμηση μιᾶς κοινωνικῆς πραγματικότητος. Τόν μήνα Σεπτέμβριον ἓνα κύμα ἀπεργιῶν ἐκάλυψε τό εἰδησεογραφικό περιεχόμενον τῶν Μέσων Μαζικῆς Ἐνημερώσεως ἐξ ἀφορμῆς τῶν λαμβανομένων ἀπό τήν πολιτεία μισθολογικῶν περικοπῶν, τίς ὁποῖες ἡ κυβέρνησις θεωρεῖ ἀναπόφευκτες, πιεζομένη ἀπό τόν κύκλο τῶν οἰκονομικῶν παραγόντων τοῦ ἐξωτερικοῦ, πρὸς τοὺς ὁποίους ὀφειλέτης μέ ὑψηλὸν ποσὸν εἶναι ἡ χώρα μας.

Στό παρελθόν καί γιά πολλά χρόνια οἱ ἀπεργιακές αὐτές ἐκδηλώσεις ἀπέφεραν ἀποτέλεσμα, διότι σέ ἐκάστοτε κυβερνήσεις ἠναγκάζοντο νά προστρέχουν κυρίως στόν ἐξωτερικόν δανεισμό γιά τήν ἱκανοποίηση τῶν ἀπαιτήσεων αὐτῶν τῶν ἀπεργούντων. Σήμερα ἐκ τῶν πραγμάτων τοῦτο δέν εἶναι ἐφικτόν. Καί διερωτᾶται κανεὶς ποῖον εἶναι τό προσδοκώμενον ἀποτέλεσμα τῶν κινητοποιήσεων αὐτῶν;

Ἐκεῖνο τό ὅποῖον κάνει ἰδιαίτερα ἐντύπωση εἶναι τό γεγονός τῆς συμμετοχῆς σέ αὐτές κλάδων πολιτῶν, οἱ ὁποῖοι εἶναι ταγμένοι νά περιφρουροῦν τήν ὁμαλότητα τῆς δημοσίας καί ἐν γένει κοινωνικῆς ζωῆς, ὅπως οἱ δικαστικοί καί τά Σώματα Ἀσφαλείας, ἀνθρώπων μέ ἐπίγνωση

τῆς δυσχεροῦς οἰκονομικῆς καταστάσεως καί τῆς διεθνούς θέσεως τῆς χώρας μας.

Οἱ ἀπεργίες εἶχαν θεμιτόν νόημα, ὅταν ἐστρέφοντο κατά ἐργοδοτῶν, οἱ ὁποῖοι ἐνέμοντο τήν διαφορὰ ἀπό τό ἀποδιδόμενον ἐκ τοῦ μόχθου τῶν ἐργαζομένων οἰκονομικοῦ ἐσόδου γιά τήν ἐπιχείρησι, ἐναντι τῶν μειωμένων ἐξ αὐτοῦ ἀποδοχῶν τό ὅποῖον ἦσαν ἡ ἐργατικὴ ἀντιμισθία αὐτῶν, ποῦ κατὰ ὀρισμένη οἰκονομική θεωρίαν ὀνομάζεται ὑπεραξία.

Ὑπὸ τίς σημερινές συνθῆκες ποία σχέση ἔχει ἡ θεωρία περί ὑπεραξίας μέ τήν ὑφισταμένη στίς ἡμέρες μας πραγματικότητα, ἡ ὁποία προέκυψε κυρίως ἀπό μία ἄφρονα καί ἐνδοτική διαχείρισι τῶν οἰκονομικῶν πόρων ἀπό τήν πλευράν τῆς πολιτείας καί ἀπό τήν εὐπιστία ἐνός μεγάλου ποσοστοῦ τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου, ὅτι μέ τίς ὁποιες κινητοποιήσεις καί χωρὶς τήν ἐκ τῶν πραγμάτων ἐπιβαλλομένη παραγωγικότητα τῆς ἐργασίας του εἶναι δυνατόν νά νέμεται ὅσα ὑλικά ἀγαθὰ ἐπιθυμεῖ.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΚΑΜΑΤΟΣ

Πέραν τοῦ ἀπεργιακοῦ σάλου μέ τίς συνέπειες τίς ὁποῖες αὐτός συνεπάγεται στήν οἰκονομική ζωὴ τῆς χώρας εἶναι καί ἡ παρατηρουμένη ἀρρυθμία στήν λειτουργία τοῦ κράτους καί ἐνδείξεις ἐνός καμάτου, ὁ ὁποῖος ἐπιδρᾷ ἀρνητικὰ γιά μία

παραγωγική δραστηριότητα, με την γενικώτερη έννοια του όρου αυτού.

Τά φαινόμενα αυτά είναι απόρροια του υλιστικού πνεύματος στην πρακτική του εκδήλωση, τό όποϊον εκυριάρχησε στην ελληνική κοινωνία ότι ό μοναδικός στόχος στην εθνική ζωή της πατρίδας μας είναι ή οικονομική ανάπτυξη και ή συνεπαγομένη αυτήν ευμάρεια. Όταν αυτός ό σκοπός δέν επιτυγχάνεται, τό γεγονός αυτό προξενεί στους ανθρώπους ένα αίσθημα άμηχανίας και άβεβαιότητας, τό όποϊον άναστέλει την διάθεση για άναζήτηση τών αιτίων του φαινομένου αυτού και την επίδιωξη για την υπέρβαση της κρίσεως.

Είναι διαπιστώσεις οι όποιες προξενούν ένα αίσθημα άπογοιτήσεως για τό μέλλον, πράγμα τό όποϊον δέν ισχύει για τόν πιστόν άνθρωπο, ό όποϊος στηρίζει τις ελπίδες του στην Θεία Πρόνοια, την όποιαν όσάκις επικαλείται έχει ενώπιόν του όρατά αποτελέσματα.

ΕΝΑ ΑΞΙΟΛΟΓΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΕΡΓΟ

Δεδομένου ότι οι ειδήσεις οι όποιες μεταδίδονται από τά μέσα μαζικής ενημερώσεως δημιουργούν κατά κανόνα άρνητικά αίσθήματα και άνησυχίες, θεωρούμε σκόπιμο νά άναφερθούμε σέ ένα αξιόλογο κοινωνικό έργο, τό όποϊον επιτελείται μέσα στά όρια του νομού Άττικής. Συγκεκριμένα στίς άρχές της δεκαετίας του 1960 μία ομάδα από κοπέλλες, οι όποιες ήσαν μέλη τών ΧΜΟ, ΧΦΕ και ΧΕΕΝ αποφάσισαν νά άφιερωθούν στόν μοναχισμό. Ύστερα από πολλές δυσκολίες άξιώθηκαν νά εισέλθουν στην μονα-

χική κοινότητα και νά ιδρύσουν την Γυναικεία Κοινοβιακή Μονή της Άγίας Τριάδος μέ έδρα τις πλαγιές του όρους Πεντέλη. Οι μοναχές αυτές μέσα στίς μοναστικές των υποχρεώσεις, ένέταξαν παράλληλον σκοπόν και τά κοινωνικά έργα. Άρχισαν δειλά-δειλά νά εργάζονται και για τόν σκοπόν αυτόν και νά φροντίζουν κάποια όρφανά παιδία. Στη συνέχεια και μέ την οικονομική ένίσχυση φιλανθρώπων άτόμων ίδρυσαν τό έτος 1967 ένα παιδικόν ίδρυμα, λόγω μιās σημαντικής δωρεάς ενός πλοιάρχου του Έμπορικού Ναυτικού, καταγομένου από τάς Οίνούσσας της Χίου, όνόματι Μάρκου Λύρα.

Μέ τις εύλογίες και του τότε Μητροπολίτου Άττικής κ. Νικοδήμου έλαβε την μορφή Έκκλησιαστικού νομικού προσώπου, όπως δημοσιεύθηκε στό σχετικόν φύλλο της έφημερίδας της Κυβερνήσεως. Κατά τό ιδρυτικόν καταστατικόν ή ευθύνη της συντηρήσεως και λειτουργίας του ιδρύματος αυτού άνατέθηκε στην ως άνω Γυναικεία Κοινοβιακή Μονή. Κρατική οικονομική ένίσχυση για τό ίδρυμα αυτό δέν υφίσταται. Συντηρείται αποκλειστικά μέ τις συνδρομές φιλανθρώπων προσώπων. Διοικείται από έπταμελές διοικητικό συμβούλιον, τό όποϊον προεδρεύει ό εκάστοτε Μητροπολίτης τότε Άττικής, και σήμερα Κηφισίας Άμαρουσίου και Ώρωπού, τό εκάστοτε ήγουμενο-συμβούλιον της Μονής και από τρία λαϊκά μέλη. Μέ την βοήθεια του Θεού έφθασε στίς ήμέρες μας νά περιθάλπει περί τά 70-75 παιδιά.

ΒΑΣΙΛ. Κ. ΣΤΑΘΑΚΗΣ

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

Η ΣΑΤΙΡΑ ΜΠΟΡΕΙ ΝΑ ΕΙΝΑΙ ΤΕΧΝΗ ΧΩΡΙΣ ΟΡΙΑ;

‘Αγαπητές «Ακτίνες»,

Έγραψαν απόψεις σχετικά με τό θέμα, στην «Καθημερινή» της Κυριακής 7 Οκτωβρίου 2012, από καλλιτέχνες, ήθοποιούς, δημιουργούς έργων κινηματογράφου κ.ά.

‘Αν έννόησα σωστά τίς απολογίες των, φαίνεται ότι όμνλουν για τέχνη άνεξάρτητη της προαγωγής πολιτισμού. Δήθεν ελεύθερη, νά μήν έχει επίδραση στην κοινωνία, καλήν ή κακήν.

‘Υπάρχουν καί έρωτηματικά σχετικά με την τέχνη καί τόν λαϊκισμόν. Λέγεται ότι ή τέχνη πρέπει νά είναι προκλητική, **προσβλητική** για νά είναι αποτελεσματική, ως σάτιρα. Καί τί έννοει όπλον τών αδυνάτων, έναντι στους δυνατούς; Ποιοι είναι αδύνατοι καί ποιοι οί δυνατοί;

Δέν μπορούμε αυτά νά τά έννοήσουμε, τί θέλαν νά μās πουν. Μένει όμως νά διασαφίσουμε κάποια νοήματα, όχι φυσικά όλα.

‘Η τέχνη προάγει τόν πολιτισμό ενός λαού. Δέν **έπιτρέπεται** νά είναι ψευδής, νά διαστρέφει δηλαδή την ιστορικήν αλήθειαν. Δέν μπορεί νά είναι συκοφαντική. Δέν μπορεί

νά άναφέρεται στα Θεία Πρόσωπα, νά θίγει την πίστη ενός λαού καί νά λέγεται ότι προάγει τόν πολιτισμόν.

Συγκεκριμένα, για τόν ‘Ελληνικό λαό πού είναι ‘Ορθόδοξος Χριστιανικός κατά 97%, ή κυριαρχούσα θρησκεία του, δέν μπορεί νά θίγονται βάνανυσα Θεία Πρόσωπα. Μέ όποιοδήποτε καλλιτεχνικό έργο.

Τό πρόσωπο δέ του ‘Ιησού Χριστού-θεανθρώπου, ιστορικώς αποδεκτού διά της διδασκαλίας του, τών θαυμάτων του καί του ανθρώπινου βίου του, απόλυτα άγιου, άναμάρτητου, λατρεύεται ως θεϊκού καί υπό την Τριαδικήν Αυτόν ιδιότητα. Είναι ό Θεός τών πιστών χριστιανών καί όχι μόνον τών όρθόδοξων Χριστιανών. Γι’ αυτό αποδίδουν πίστη σ’ Αυτόν, απόλυτον σεβασμόν καί ύπακοήν. Αυτό βέβαια ζητείται από κάθε Θεόν, σέ κάθε θρησκεία. Στη συνέχεια, ό σεβασμός καί ή αγιότητα, αποδίδεται στους Μαθητές καί ‘Αποστόλους του, στή Μητέρα την Παναγίαν-Θεοτόκον καί σ’ όλους τούς συνεχιστάς, συνεργάτας του έργου Του, ‘Αγίους καί Πατέρες της Χριστιανικής ‘Εκκλησίας.

Τήν αλήθεια της Χριστιανικής πίστεως, περί του ενός Τριαδικού Θεού, περί της Θεότητος του ‘Ιησού

Χριστοῦ καί τῶν Θείων Του διδασκαλιῶν, παρέλαβε ἡ πρώτη Κοινότης τῶν Χριστιανῶν, ὁπαδῶν τοῦ Χριστοῦ, πού ἀποτελέσαν τήν Ἐκκλησίαν Του. Μέ σκοπόν καί εὐθύνην, νά εἶναι μιμητές Του, διὰ βίου ἀγωνιζόμενοι καί νά τή διαδόσουν «εἰς πάντα τὰ Ἔθνη, ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς». Διότι εἶναι ἡ ἀληθινή, μοναδική θρησκεία τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ, ὅλου τοῦ κόσμου. Καί ἀσφαλῶς καλεῖται νά φθάσει σέ κάθε ἀνθρώπινη ψυχή, γιά τήν πνευματική της καλλιέργεια στήν ἀρετή καί τήν αἰώνια σωτηρίαν της.

Κάθε πιστός χριστιανός, ἔτσι βρίσκει τόν ἀληθινό σκοπό τῆς ζωῆς του καί τήν αἰώνια χαρά καί εὐτυχία. Αὐτό ἄλλως τε εἶναι ὁ πιό βαθύς πόθος κάθε ἀνθρώπου. Μέ κανένα ἄλλον, αὐτός ὁ σκοπός, δέν ἐπιτυγχάνεται. Γι' αὐτό καί ὁ Χριστιανισμός θεωρεῖται καί εἶναι θρησκεία, ὄχι πού ἔγινε ἀπό ἀνθρώπους, ἀλλά κατ' ἀποκάλυψιν τοῦ ἰδίου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, Θεανθρώπου. Αὐτή εἶναι ἡ ἀπόλυτη πίστη κάθε Χριστιανοῦ. Καλεῖται νά τήν ζεῖ, νά τήν περιφρουρεῖ καί νά

μήν τήν ἀρνεῖται μέχρι θανάτου (Μαρτύρια Χριστιανῶν).

Ἄν στόν ἀγῶνα τους κάποιοι πιστοί, ἀπό θυμόν, ὀργήν, διαμαρτυρόμενοι γιά τήν προσβολήν αὐτῶν τῶν ἱερῶν καί ὁσίων τους, ξεπερνοῦν τὰ ὅρια τῆς ἀγάπης, νά συγχωροῦν, ὅπως ὁ ἴδιος ὁ Χριστός καί πολλοί τῶν Ἀγίων του, φυσικά δέν ἀνταποκρίνεται αὐτό στή χριστιανική τους τελειότητα. Ἀλλά ποιός τό κατορθώνει; Ἐκεῖνο ὅμως εἶναι τό τέλειο, πρὸς τό ὅποῖον κάθε πιστός ἀποβλέπει. Νά μπορεῖ νά συγχωρεῖ τόν ἀδελφόν του, ὄχι ὅμως τίς παρεκτροπές του. Γιά τόν ἀδελφόν του προσεύχεται «Πάτερ ἄφες αὐτοῖς», ὅπως πολλοί τῶν Ἀγίων Μαρτύρων.

Κλείνοντας τήν ἐπιστολή μας αὐτή, θά λέγαμε ὅτι στήν προκειμένη περίπτωση, θά περιμέναμε περισσότερο σεβασμό, στό Θεό μας, ἀπό ὅλους τούς Ἑλληνες, ὅπου καί ἂν ἀνήκουν ἰδεολογικά.

Μέ τιμή
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ
Θεολόγος-Ἐκπαιδευτικός

«ΑΚΤΙΝΕΣ». Μηνιαῖον περιοδικόν. Κυκλοφορεῖ τήν 1ην ἐκάστου μηνός. Ἰδιοκτήτης: «Χριστιανική Ἐνωσις Ἀκτίνες», ὁδός Καρύτης 14, 105 61 Ἀθήναι, Τηλ. 210.32.35.023. Ἐκδότης καί Διευθυντής Συντάξεως: Γεώργιος Δ. Ἰατρίδης, Παρθενῶνος 26, 117 42 Ἀθήναι. Ὑπεύθυνη Τυπογραφείου: Μαρία Κ. Τσινταράκη, Αἰγιδῶν 25, 118 53 Ἀθήναι, Τηλ. 210.34.65.936. Τιμή τεύχους ΕΥΡΩ 1,50. Ἐτησία συνδρομή, Ἐσωτερικοῦ ΕΥΡΩ 15, Ἐξωτερικοῦ ΕΥΡΩ 30. Ἡ Ἐπιτροπή ἐπιφυλάσσει εἰς ἑαυτήν τό δικαίωμα νά μή δημοσιεύῃ ἢ νά συντέμνῃ κατά τήν κρίσιν της οἰονδήποτε χειρόγραφον. Χειρόγραφα δημοσιεύμενα ἢ μή, δέν ἐπιστρέφονται. Ἀναγγελίαί ἐντύπων ἐν γένει καί διθλοκρίσiai δέν δημοσιεύονται. www.xee.gr. ΚΩΔΙΚΟΣ 1692.

Τόπος ἐκδόσεως Ἀθήναι, Νοέμβριος 2012

**Πρός τούς κ.κ. Συνδρομητάς
τῶν « Ἀκτίνων »**

Ἡ συνδρομή παραμένει ἡ ἴδια ἥτοι εὐρώ 15.

Ἡ οἰκονομική κρίσις πού περνᾷ ἡ χώρα μας καί ἰδιαιτέρως ἡ αὐξησις τῶν ταχυδρομικῶν τελῶν ἦταν φυσικό νά ἐπηρεάσῃ καί τό περιοδικό μας. Ἔτσι, ἀπό 1.1.2013 θά κυκλοφορῇ ἀνά δίμηνον καί μέ σαράντα σελίδες ἕκαστον τεύχος.

Ἐλπίζουμε οἱ ἀναγνῶστες μας νά κατανοήσουν τήν ἀνάγκην αὐτῆς τῆς ἀλλαγῆς.

ΕΤΗΣΙΑ ΣΥΝΔΡΟΜΗ ΕΤΟΥΣ 2012

Ἑσωτερικοῦ: ΕΥΡΩ 15 - Κύπρου: ΕΥΡΩ 20 -

Ἑξωτερικοῦ γενικῶς: ΕΥΡΩ 30

Ἡ συνδρομή καταβάλλεται στά γραφεῖα μας, Ἀθηνῶν (Καρύτση 14), Θεσσαλονίκης (Ἀγίας Σοφίας 41). Ἡμπορεῖ ἐπίσης νά ἀποστέλλεται διά ταχυδρομικῆς ἐπιταγῆς εἰς τό Γραφεῖον μας τῶν Ἀθηνῶν (Καρύτση 14 - 105 61 Ἀθήνα).

Εἰδικῶς οἱ συνδρομηταί μας τῆς ἐπαρχίας ἡμποροῦν νά καταθέτουν τήν συνδρομή τους, ἔναντι κανονικῆς ἀποδείξεως πληρωμῆς, εἰς τούς ἐθελοντάς ἀντιπροσώπους ἢ συνεργάτας μας στίς πόλεις ὅπου ὑπάρχουν.

Οἱ συνδρομηταί μας τοῦ ἐξωτερικοῦ ἡμποροῦν νά καταθέτουν τήν συνδρομή τους, εἰς τόν λογαριασμόν μέ μορφή I.B.A.N. γιά ἐμβάσματα τῆς Eurobank μέ ἀριθμό: GR 1102602010000940100366081, ἢ νά τήν ἀποστέλουν μέ τραπεζική ἐπιταγή εἰς διαταγήν τῆς «Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἀκτίνων».

«ΑΚΤΙΝΕΣ»
ΚΑΡΥΤΣΗ 14, Τ. Τ. 105 61
ΑΘΗΝΑΙ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ»

ΕΠΑΝΕΞΕΔΟΘΗ

Γ. ΒΕΡΙΤΗ

ΑΠΑΝΤΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

Ἑκδοση Ὁγδὴ

Ἑκδόσεις «Ἡ Δαμασκός»

Καρύτση 14 - 105 61 ΑΘΗΝΑ - Τηλ. 210.32.21.283